

LIETUVOS BANKAS

LIETUVOS EKONOMIKOS
APŽVALGA

2013

VASARIS

ISSN 2029-8358 (online)

„Lietuvos ekonomikos apžvalgoje“ nagrinėjama realiojo sektoriaus, kainų, viešųjų finansų ir kredito kaita Lietuvoje, taip pat numatoma šalies ekonomikos raida. Apžvalgoje pateikiama medžiaga yra statistinių duomenų analizės, modeliavimo ir ekspertų vertinimo rezultatas. Apžvalgą rengia Lietuvos bankas.

Rengiant Lietuvos ekonomikos apžvalgą, naudoti Lietuvos banko, Statistikos departamento, Europos Centrinio Banko, Eurostato, Tarptautinio valiutos fondo, *Bloomberg* ir kiti duomenys, paskelbti iki 2013 m. sausio 30 d.

Leidžiama perspausdinti švietimo ir nekomerciniais tikslais, jei nurodomas šaltinis.

Turinys

EKONOMINĖS RAIDOS VERTINIMAS.....	3
I. TARPTAUTINĖ APLINKA	5
II. REALUSIS SEKTORIUS.....	7
III. DARBO RINKA	11
IV. IŠORĖS SEKTORIUS.....	15
V. KAINOS IR SAŃAUDOS.....	16
VI. KREDITAS IR INDĖLIAI.....	18
VII. VALDŽIOS SEKTORIAUS FINANSAI	19

Intarpai

1 intarpas. Europos finansinio stabilumo fondas ir Europos stabilumo mechanizmas.....	6
2 intarpas. Potencialiojo BVP raida ir perspektyvos vidutiniu laikotarpiu.....	8
3 intarpas. Sąryšis tarp BVP augimo ir nedarbo Lietuvoje 1999–2012 m.	12

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Makroekonominiai JAV ir euro zonos rodikliai.....	5
--	---

Paveikslų sąrašas

1 pav. Pirkimo vadybininkų indeksai	5
2 pav. Skirtumas tarp euro zonos valstybių ir Vokietijos 5 m. kredito įsipareigojimų nevykdymo apskaitos sandorių palūkanų normų.....	5
3 pav. Realiojo BVP kaitos veiksniai (išlaidų metodu)	7
4 pav. Investicijų kaitos veiksniai.....	7
5 pav. Privačiojo sektoriaus vartojimo ir darbo užmokesčio fondo kaita	7
6 pav. Nedarbo lygis.....	11
7 pav. Užimtieji pagal ekonominės veiklos rūšis	11
8 pav. Darbo užmokestis uždaryjame ir atvirajame sektoriuose	11
9 pav. Eksporto kaitos veiksniai	15
10 pav. Lietuvos eksporto (be mineralinių produktų) rinkos dalių ES ir Rusijoje pokytis	15
11 pav. Einamosios sąskaitos balanso sudedamosios dalys	15
12 pav. Metinės infliacijos veiksniai.....	16
13 pav. Vienetinės darbo sąnaudos, ne energijos importo kainos ir ne energijos vartotojų kainos.....	16
14 pav. Pasaulinės maisto žaliavų kainos.....	16
15 pav. Administruojamųjų kainų įtaka metinei infliacijai	17
16 pav. Pasaulinės naftos kainos ir dolerio kurso kaita	17
17 pav. Bankų paskolų portfelio kaitos per metus veiksniai.	18
18 pav. Verslo sektoriaus turto finansavimo šaltinių kaita	18
19 pav. Naujų paskolų privačiam sektoriui palūkanų normų kaitos veiksniai	18
20 pav. Valdžios sektoriaus pajamų kaitos veiksniai	19
21 pav. Valdžios sektoriaus išlaidų kaitos veiksniai.....	19
22 pav. Valdžios sektoriaus skola	19

Santrumpos

BVP	bendrasis vidaus produktas
ECB	Europos Centrinis Bankas
EK	Europos Komisija
ES	Europos Sąjunga
Eurostatas	Europos Sąjungos statistikos tarnyba
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
Lt	Lietuvos litas
NVS	Nepriklausomų Valstybių Sandrauga
proc.	procentai
proc. p.	procentiniai punktai
PVM	pridėtinės vertės mokestis
SVKI	suderintas vartotojų kainų indeksas
TVF	Tarptautinis valiutos fondas
VVP	Vyriausybės vertybiniai popieriai

EKONOMINĖS RAIDOS VERTINIMAS

Lietuvos ūkis gana stabiliai auga, jį ir toliau labai palankiai veikia užsienio prekyba. Jau apie pusmetį vis labiau įsibėgėja eksportas. Iš pradžių reikšmingai ūgtelėjo reeksportas, o dabar vis labiau didėja vietinės kilmės prekių eksportas. Tai ypač sietina su gausiu derliumi – būtent maisto ir žemės ūkio produktai dabar labiausiai lemia vietinės kilmės prekių eksporto plėtrą. Pramonės prekių, išskyrus maisto produktus, eksportas auga ne tiek daug, bet vis dėlto pramonės sukuriama pridėtinė vertė reikšmingai didina BVP. Maisto ir žemės ūkio produktų eksportas dar kurį laiką gali didėti, taigi, eksporto plėtra artimiausiu metu dar turėtų būti nemenka. Tikimasi, kad tolesniu prognozuojamu laikotarpiu eksporto augimas vis dėlto sulėtės ir labiau atitiks išorės paklausos pokyčius. **Tokia užsienio prekybos raida 2013 m. realųjį BVP veiks palankiau, nei prognozuota, tačiau šių metų jo prognozė nekeičiama dėl šiek tiek prastesnės kitų BVP sudedamųjų dalių, visų pirma – investicijų, perspektyvos.** Numatoma, kad 2013 m. realusis BVP padidės 3,1 proc., o jo augimas paspartės tolesniu prognozuojamu laikotarpiu.

Jau kurį laiką nebedidėja investicijos. Anksčiau sparčiai kilusios investicijos į inžinerinius statinius ir negyvenamuosius pastatus šiuo metu krinta. Nors investicijos į mašinas ir įrenginius dabar didesnės nei prieš metus, jos yra mažesnės nei prieš kelis mėnesius. Pastebimiau ūgtelėjo tik investicijos į transporto priemones, tačiau įprasta, kad šios investicijos labai kinta. **Tikimasi, kad investicijos, ypač pramonėje, vis dėlto ims kilti, nors ir mažesniu tempu, nei prognozuota anksčiau.** Pramonės įmonės dabar panaudoja didelę dalį – apie tris ketvirtadalius – savo pajėgumų, vadinasi, plečiant gamybą, kurią po truputį skatins tiek išorės, tiek vidaus paklausa, didės poreikis investuoti. Sprendimus dėl investicijų palankiai turėtų veikti stabilizavęsis, o kai kuriuose ekonomikos sektoriuose – netgi pagerėjęs ekonomikos perspektyvų vertinimas. Tai, matyt, sietina su pasaulyje šiek tiek pagerėjusiais pasitikėjimo rodikliais: nors ir toliau tikimasi, kad pasaulio ekonominis aktyvumas didės mažai, sumažėjo manančių, kad jis turėtų sumenkėti. Dabar numatoma, kad 2012 m. beveik nepasikeitusios investicijos 2013 m. pakils 4,6 proc. ir tolesniais metais vis labiau didės.

Padėtis darbo rinkoje yra pagerėjusi, tiesa, iš dalies – dėl trumpalaikių veiksmų. Praėjusių metų antroje pusėje gerokai pagausėjo užimtųjų. Jų ypač padaugėjo žemės ūkyje, kur didesnę ekonominę aktyvumą lėmė geras derlius. Užimtųjų gerokai daugiau ir pramonėje. Apdirbamosios gamybos sukuriama pridėtinė vertė jau didesnė nei prieš prasidedant sunkmečiui, o užimtųjų vis dar maždaug šeštadaliu mažiau, taigi, spartesnio užimtųjų gausėjimo šioje ekonominėje veikloje buvo tikimasi. Užsienio konkurencijai uždarame ekonomikos sektoriuje užimtųjų skaičius auga lėčiau, o kai kuriose ekonominėse veiklose (pvz., viešajame valdyme, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikloje) mažėja. Darbo užmokesčio raida užsienio konkurencijai atvirame ir uždarame ekonomikos sektoriuose irgi skiriasi. Pirmajame darbo užmokesčio kyla bemaž du kartus sparčiau nei antrajame. Atsivimo laikotarpiu užsienio konkurencijai atvirame sektoriuje darbo užmokesčio pakilo dešimtadaliu, o užsienio konkurencijai uždarame sektoriuje – apie 6 proc., nors sunkmečiu pastarajame darbo užmokesčio krito daugiau nei užsienio konkurencijai atvirame sektoriuje. Tokias tendencijas paaiškina nevienoda sektorių ūkinė raida: per pastaruosius trejus metus užsienio konkurencijai atvirame sektoriuje ekonominis aktyvumas ir darbo našumas didėjo labiau, jame labiau trūko darbuotojų. Darbo rinkos stiprėjimas ir toliau turėtų labai priklausyti nuo užsienio konkurencijai atviro ekonomikos sektoriaus. Tiek užimtumo, tiek darbo užmokesčio raidą turėtų pastebimai veikti išorės paklausos pokyčiai, o užsienio konkurencijai atviro ekonomikos sektoriaus būklė turės poveikį ir užsienio konkurencijai uždaram sektoriui.

Privatus vartojimas atitinka ankstesnius vertinimus – jo augimas lėtėja, tačiau nedaug. Praėjusių metų viduryje, mažiau kylant namų ūkių pajamoms ir labai suprastėjus lūkesčiams, privataus vartojimo augimas ypač sumažėjo, o metų pabaigoje keitėsi mažai. Tokiai privataus vartojimo raidai poveikį, matyt, turėjo pasikeitusios namų ūkių nuotaikos – jie ateities perspektyvas vertino pastebimai geriau. Nors sunku įvertinti, kiek pagrįstas toks lūkesčių svyravimas, tačiau tai privatų vartojimą gali palankiai veikti ir artimiausiu metu. **Todėl numatoma, kad 2013 m. privatus vartojimas augs maždaug tiek, kiek jis auga dabar, t. y. augimas iš esmės nebelėtės.** Prognozuojama, kad privatus vartojimas daugiau kils vėlesniais metais, kai labiau suaktyvės išorės ir vidaus paklausa, taigi, sparčiau didės namų ūkių pajamos.

Didžiąją dalį infliacijos 2012 m. lėmė pakilusios maisto ir administruojamosios kainos, vadinasi, ji buvo susijusi su išorės veiksniais. Pramoninių prekių ir rinkos paslaugų kainos, daugiausia priklausančios nuo vidaus situacijos, turėjo nedidelę įtaką. Apskritai metų pabaigoje infliacijos tendencijos vartotojams buvo palankesnės, nei tikėtasi: metinė infliacija sumažėjo, pastebimai sulėtėjus šilumos energijos ir degalų kainų augimui. Iš dalies dėl to buvo sumažinta 2013 m. infliacijos prognozė, tačiau dar didesnę įtaką turėjo 2012 m. pabaigoje pratęstas PVM lengvatų šilumos energijai ir kompensuojamiesiems vaistams galiojimas. Kainų kilimas panaikinus lengvatas, anksčiau įtrauktas į 2013 m. infliacijos prognozes, dabar perkeliamas į 2014 m. infliaciją. Taigi numatoma, kad infliacija 2013 m. sudarys 2,4 proc., o 2014 m. – 3,0 proc. Didesnės infliacijos rizika susijusi su pasaulinėmis žaliavų kainomis: jų nemaži svyravimai yra tikėtini, jie pastebimai paveiktų visas su išore labiau susijusias kainas Lietuvoje (maisto, degalų ir administruojamąsias).

Numatoma Lietuvos ekonomikos raida 2012–2014 m.

	2013 m. vasario mėn. prognozė			2012 m. lapkričio mėn. prognozė		
	2012*	2013*	2014*	2012*	2013*	2014*
Kainų ir sąnaudų kaita (% , pokytis per metus)						
Vidutinė metinė infliacija (apskaičiuota pagal SVKI)	3,2	2,4	3,0	3,2	2,8	–
BVP defliatorius	2,0	2,6	3,6	2,1	3,0	–
Darbo užmokestis (kompensacija vienam dirbančiajam)	3,0	4,4	3,7	3,0	2,6	–
Importo defliatorius	4,4	3,0	1,9	4,7	2,4	–
Eksporto defliatorius	3,6	3,0	1,6	3,6	2,5	–
Ekonominis aktyvumas (palyginamosiomis kainomis; %, pokytis per metus)						
Bendras vidaus produktas**	3,6	3,1	3,8	3,0	3,1	–
Privataus vartojimo išlaidos	4,6	2,5	3,3	4,4	2,3	–
Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos	1,3	1,3	2,4	0,7	1,9	–
Bendrojo pagrindinio kapitalo sudarymas	–0,9	4,6	7,4	2,3	6,2	–
Prekių ir paslaugų eksportas	10,5	5,8	6,0	7,0	6,0	–
Prekių ir paslaugų importas	6,0	6,1	6,5	5,0	6,5	–
Darbo rinka						
Nedarbo lygis (vidutinis metinis; %, palyginti su darbo jėga)	13,2	11,6	10,0	13,3	11,6	–
Užimtųjų skaičius (% , pokytis per metus)	1,8	1,4	1,8	1,8	1,4	–
Išorės sektorius (% , palyginti su BVP)						
Prekių ir paslaugų balansas	0,0	–0,3	–0,9	–2,0	–2,6	–
Einamosios sąskaitos balansas	–1,8	–2,0	–2,6	–2,4	–2,9	–
Einamosios ir kapitalo sąskaitų balansas	0,3	–0,3	–1,1	–0,4	–1,2	–

* Prognozė.

** | BVP sudedamasis dalis neįtraukti atsargų pokyčiai.

I. TARPTAUTINĖ APLINKA

2012 m. pabaigoje nuotaikos dėl pasaulio ūkio raidos perspektyvų pagerėjo. To laikotarpio makroekonominiai duomenys iš esmės atitiko lūkesčius, pasitikėjimo rodikliai buvo geresni nei ankstesnių dviejų ketvirčių. Tačiau esminių ekonominės raidos pokyčių nematyti: išsivysčiusių šalių ekonomika atsigauna vangiai, besiformuojančios rinkos ekonomikos šalių ūkis kyla gerokai sparčiau.

Nors JAV ūkio plėtra 2012 m. ketvirtąjį ketvirtį netikėtai sulėtėjo, šios šalies ekonomikos padėtis iš visų išsivysčiusių šalių tebėra geriausia. „Fiskalinio skardžio“ problema, kuri galėjo neigiamai paveikti ūkio augimą 2013 m., iš dalies išspręsta. Kaip matyti iš priimtų sprendimų, JAV valdžios sektoriaus pajamos didės mažiau, nei numatyta anksčiau galiojusiuose įstatymuose, nes nemažai mokesčių lengvatų, kurių galiojimas turėjo baigtis, tapo nuolatinės, be to, kai kurie mokesčiai padidinti mažiau, nei numatyta. Vertinama, kad naujaisi sprendimai fiskalinę konsolidaciją JAV sumažino iki 2,0–2,5 proc. BVP (iki juos priimant ji buvo vertinama maždaug 4 % BVP). Vis dėlto šie skaičiavimai neapima galimo sprendimo dar ilgesniam laikui atidėti numatytą valdžios sektoriaus išlaidų mažinimą (šiuo metu jis yra atidėtas iki kovo pradžios). Be to, šalis yra pasiekusi valdžios sektoriaus skolos viršutinę ribą (16,4 trln. JAV dol.), bet JAV Kongresas priėmė nutarimą, kad iki gegužės 18 d. įsipareigojimai toliau bus vykdomi.

Lapkričio viduryje euro zonoje oficialiai užfiksuota recesija, tai – jau antra recesija per ketverius metus. Vis dėlto pasitikėjimas šio regiono perspektyvomis pastaraisiais mėnesiais nebemažėja. Tai lėmė keli euro zonoje priimti ir įgyvendinami sprendimai.

Pirma, gruodžio mėn. ES vadovai susitarė dėl euro zonos bankų bendro priežiūros mechanizmo. Numatyta, kad šis mechanizmas pradės veikti 2014 m. kovo 1 d. (arba 12 mėn. po reikalingų teisės aktų priėmimo, jei tokia data būtų vėlesnė). Jį sudarys ECB ir euro zonos bankų nacionalinės priežiūros institucijos. Pastarosios bus atsakingos už ECB neperduotas sritis (pvz., vartotojų apsaugą, pinigų plovimo prevenciją, mokėjimo paslaugas, trečiųjų šalių bankų skyrius). ECB prižiūrės tuos euro zonos šalių bankus, kurie tenkins bent vieną iš šių sąlygų: banko turto vertė bus didesnė nei 30 mlrd. eurų; banko turto vertė viršys penktadalį šalies, kurioje bankas yra įsteigtas, BVP; bankui buvo suteikta finansinė parama. Skaičiuojama, kad, taikant tokias taisykles, ECB tiesiogiai prižiūrės apie 200 didžiausių euro zonos bankų iš maždaug 6 tūkstančių šiuo metu veikiančių.

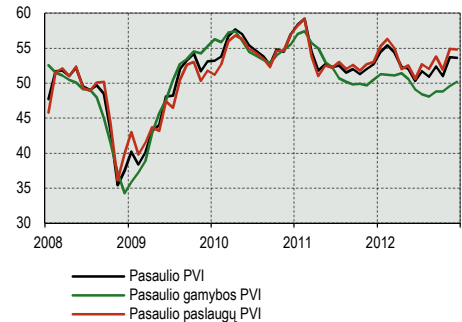
Antra, gruodžio mėn. patvirtinta pirmoji paramos Ispanijos bankų sektoriui dalis. Ji patvirtinta, spalio mėn. paskelbus teigiamą finansinės pagalbos programos įgyvendinimo ataskaitą ir lapkričio mėn. EK pritarus keturių Ispanijos bankų restruktūrizavimo planams. Ispanijai skirtą paramą, 39,5 mlrd. eurų, pervedė Europos stabilumo mechanizmas (žr. 1 intarpą).

Be to, **lapkričio pabaigoje nuspręsta atnaujinti finansinę pagalbą Graikijai.** Ją atnaujinti nuspręsta su sąlyga, kad ši valstybė įgyvendins VVP išpirkimo programą. Programa įvykdyta gruodžio pradžioje, vykdant šią programą iš privačiojo sektoriaus išpirkta Graikijos VVP, kurių vertė – beveik 32 mlrd. eurų, už juos sumokėta 11,3 mlrd. eurų. Vertinama, kad, įgyvendinus šią programą, Graikijos valdžios sektoriaus skola sumažėjo apie 9,5 proc. BVP, ir dabar apie 80 proc. skolos tenka viešajam sektoriui. Vėl nusprendus teikti finansinę paramą, per pastaruosius porą mėnesių Graikijai pervesta daugiau nei 37,5 mlrd. eurų, įskaitant ir lėšas VVP išpirkti.

Pagrindinių pasaulio centrinių bankų įgyvendinama pinigų politika ir toliau yra skatinamoji. 2012 m. gruodžio mėn. JAV ir Japonijos centriniai bankai paskelbė apie papildomas pinigų politikos priemones. Labiausiai finansų rinkas nustebino JAV Federalinės rezervų sistemos sprendimas keisti pinigų politikos orientyrą nustatant nedarbo lygio ir infliacijos tikslus. Iki šiol bankas nurodydavo, iki kurio laikotarpio nebus didinamos pagrindinės palūkanų normos, o dabar nurodė, kad mažos pagrindinės palūkanų normos bus palaikomos tol, kol nedarbo lygis bus aukštesnis nei 6,5 proc., o numatoma 1–2 m. infliacija – ne didesnė kaip 2,5 proc.

Sprendžiant iš naujausių pasitikėjimo rodiklių, nuotaikos dėl pasaulio ūkio raidos perspektyvų šiek tiek pagerėjo.

1 pav. Pirkimo vadybininkų indeksai (PVI)

Šaltinis: „Markit“.

Euro zonos ūkis patiria antrą recesiją per ketverius metus.

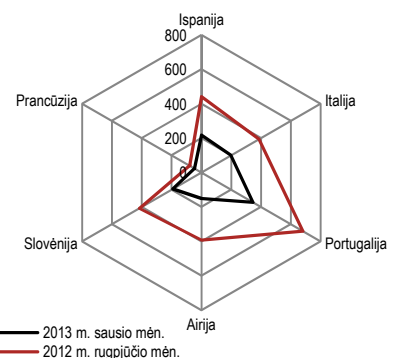
1 lentelė. Makroekonominiai JAV ir euro zonos rodikliai (procentais)

	JAV	Euro zona
Realiojo BVP pokytis per metus		
2012 m. I ketvirtis	2,4	0,3
2012 m. II ketvirtis	2,1	-0,8
2012 m. III ketvirtis	2,6	-0,8
2012 m. IV ketvirtis	1,5	-
Realiojo BVP pokytis per metus		
2011 m.	1,8	1,4
2012 m.*	2,3	-0,4
2013 m.*	2,0	-0,2
Infliacija		
2011 m.	3,1	2,7
2012 m.*	2,1	2,5
2013 m.*	1,9	1,8
Nedarbo lygis		
2011 m.	9,0	10,3
2012 m.*	8,2	11,3
2013 m.*	7,9	11,8

Šaltiniai: Eurostatas, JAV Ekonominės analizės biuras ir TVF. * Progozės.

Palyginti su ankstesniais ketvirčiais, pasitikėjimas euro zonos perspektyvomis nebemažėja, ir daugumos valstybių narių kredito rizikos draudimo kaina krito.

2 pav. Skirtumas tarp euro zonos valstybių ir Vokietijos 5 m. kredito įsipareigojimų nevykdymo apsaikėjimo sandorių palūkanų normų (baziniais punktais)

Šaltiniai: „Bloomberg“ ir Lietuvos banko skaičiavimai.

1 intarpas. Europos finansinio stabilumo fondas ir Europos stabilumo mechanizmas

Euro zonos šalims susidūrus su įsiskolinimo problemomis, vienas iš sprendimų buvo įkurti laikiną pagalbą mechanizmą. Šiuo mechanizmu tapo 2010 m. liepos 7 d. Liuksemburge įsteigtas Europos finansinio stabilumo fondas (angl. *European Financial Stability Facility* – EFSF). Tai akcinė bendrovė, kurios tikslas – teikti finansinę pagalbą sunkumų patiriančioms euro zonos šalims. Šiuo tikslu EFSF finansų rinkose leidžia obligacijas ir kitas skolos priemones, o skolos gražinimą garantuoja euro zonos valstybės narės. Šiuo metu EFSF tebetiekia finansinę pagalbą Airijai ir Portugalijai, taip pat finansuoja Graikijos antrąją ekonominio koregavimo programą. Planuojama, kad šios pagalbos tikslais 2013 m. EFSF išleis ilgalaikių vertybinių popierių (VP), kurių vertė – maždaug 55–60 mlrd. eurų.

Jau veikiant EFSF, buvo priimta nemažai sprendimų, kuriais ES siekia kurti glaudesnę ekonominę ir pinigų sąjungą. Vienas svarbiausių tikslų – pagerinti ekonominės politikos, visų pirma fiskalinės, koordinavimą ir įgyvendinimą, nes viešųjų finansų problemos buvo viena iš pagrindinių euro zonos finansinio nestabilumo priežasčių. Manoma, kad jeigu euro zonos šalyse taikomos prevencinės priemonės būtų nesėkmingos, nuolat veikiantis pagalbos mechanizmas neleistų, kad grėsmė finansiniam stabilumui, kilusi kurioje nors euro zonos šalyje, išplistų visoje euro zonoje. Tokia pagalbos institucija tapo Europos stabilumo mechanizmas (angl. *European Stability Mechanism* – ESM). Ateityje ESM pakeis EFSF, tačiau pastarasis baigs vykdyti pradėtas finansinės pagalbos programas.

Sutartį dėl ESM steigimo euro zonos šalys pasirašė 2012 m. liepos 11 d. ESM buvo įkurtas kaip tarpvyriausybinių organizacija, veikti jis pradėjo spalio 8 d. Organizacijos tikslas – teikti finansinį stabilumą užtikrinančią paramą euro zonos šalims, kurios patiria ar gali patirti rimtų finansavimo problemų. Numatyti tokie pagrindiniai paramos teikimo būdai: 1) paskolos; 2) skolos VP pirkimas pirminėje ir antrinėje rinkose; 3) kredito linijos kaip prevencinė finansavimo priemonė; 4) finansinių institucijų kapitalo atkūrimo finansavimas teikiant paskolas vyriausybėms. Lėšas finansinei pagalbai ESM surinks tarptautinėse rinkose išleisdamas VP, kurių terminas gali būti nuo 1 mėn. iki 30 m. ESM – tai bendras fondas, jo lėšos nepriskiriamos kuriai nors vienai ESM dalyvaujančiai valstybei.

A lentelė. EFSF ir ESM struktūros pagrindiniai skirtumai

	EFSF	ESM
Teisinis pagrindas	Akinė bendrovė, veikianti pagal Liuksemburgo teisę	Tarpvyriausybė organizacija, veikianti pagal tarptautinę teisę
Veiklos trukmė	Laikina	Nuolat veikianti įmonė
Kapitalo struktūra	Euro zonos valstybės narės yra suteikusios garantijų iki 780 mlrd. eurų	700 mlrd. eurų pasirašytasis kapitalas, iš jo 80 mlrd. eurų apmokėtasis kapitalas ir 620 mlrd. eurų kapitalas iki pareikalavimo
Kapitalo įnašai, garantijų schema	Valstybės narės gali pasitraukti iš garantijų schemos, jei pačios paprašo finansinės pagalbos	Įsipareigojimas įnešti kapitalą nepriklauso nuo to, ar valstybė narė pati gauna finansinę paramą (yra jos paprašiusi)
Maksimalus skolinimo dydis	440 mlrd. eurų	500 mlrd. eurų
Paskolų reikalavimai	Lygybės principas (<i>pari passu</i>)	Pirmumo teisę turintis skolintojas (išskyrus TVF paskolas)

Šaltinis: www.esm.europa.eu.

ESM pasirašytasis kapitalas iš viso sudaro 700 mlrd. eurų. Kiekvienai euro zonos šaliai tenkanti šio kapitalo dalis apskaičiuojama taikant vadinamąjį ECB kapitalo raktą¹. Dalį viso pasirašytojo kapitalo, 80 mlrd. eurų, euro zonos šalys įsipareigojo sumokėti per trejus metus, ši dalis vadinama apmokėtoju kapitalu. Kita pasirašytojo kapitalo dalis, 620 mlrd. eurų, yra kapitalas iki pareikalavimo. Ji euro zonos šalys turėtų apmokėti, jei to pareikalautų ESM valdymo organai. Numatyti trys atvejai, kai ESM gali pareikalauti šalių įnešti papildomų lėšų ir taip padidinti ESM kapitalą: 1) prireikus padidinti ESM skolinimo apimtį; 2) prireikus padengti nuostolius (pvz., jei šalis paramos gavėja neįvykdytų įsipareigojimų) ir palaikyti bent 15 proc. santykį tarp apmokėtojo kapitalo ir ESM skolinimo dydžio; 3) jei ESM negalėtų įvykdyti savo įsipareigojimų. Pastaruoju atveju šalys narės papildomas lėšas turėtų įnešti per septynias dienas.

ESM teikti finansinę pagalbą jau pradėjo. Ji suteikta Ispanijos bankų sektoriui. 2012 m. gruodžio 13 d. penkių ESM emisijų VP, kurių vertė – beveik 39,5 mlrd. eurų, pervesti į Ispanijos bankų tinkamo restruktūrizavimo fondą (isp. *Fondo de Reestructuración Ordenada Bancaria* – FROB). Pastarasis 37 mlrd. eurų vertės VP skirs keturių nacionalizuotų Ispanijos bankų kapitalui atkurti, o kitą 2,5 mlrd. eurų vertės VP dalį – Ispanijos turto valdymo bendrovės (isp. *Sociedad de Gestión de Activos Procedentes de la Reestructuración Bancaria* – SAREB) kapitalui sudaryti.

Tarptautinėse finansų rinkose ESM skolintis pradėjo 2013 m. sausio 8 d. Pirmame VP aukcione ESM išplatino 1,9 mlrd. eurų vertės 3 mėn. VP, jų pelningumas yra neigiamas, t. y. –0,03 proc. Numatoma, kad ESM 2013 m. pirmąją pusę įgyvendins tik trumpalaikio skolinimosi programą, o antrąją pusmetį pradės vykdyti ilgalaikio skolinimosi programą.

Sprendimas įsteigti nuolat veikiančią organizaciją, kuri teiktų pagalbą iškilus finansinių sunkumų, vertinamas palankiai, nes ateityje ji leis išvengti galimų nesutarimų tarp euro zonos valstybių narių, taip pat delsimo priimti sprendimus. Tačiau ESM įkūrimas reiškia, kad šalims teks prisiimti papildomų įsipareigojimų, net jei jos pačios patiria finansavimo problemų (tai šalims greičiausiai reikštų papildomą skolinimąsi). Be to, valstybių narių įsipareigojimų ESM viršutinė riba nėra nustatyta: kapitalas gali būti didinamas, jei to pareikalautų ESM valdymo organai.

¹ ECB kapitalo raktas apskaičiuojamas iš šalies gyventojų skaičiaus, palyginti su ES gyventojais, ir šalies BVP, palyginti su ES BVP. Euro zonos šalims, kurių BVP vienam gyventojui yra mažesnis nei 75 proc. ES vidurkio, 12 m. nuo įstojimo į euro zoną taikoma kapitalo įnašo į ESM lengvata.

II. REALUSIS SEKTORIUS

Lietuvos įmonių gebėjimas konkuruoti tarptautinėje rinkoje ir rekordinis žemės ūkio derlius lėmė spartų BVP augimą. Trečiąjį ketvirtį BVP nuo praėjusių metų atitinkamo laikotarpio paaugo 4,4 proc. – daugiausia per 2012 m. Vis lėčiau didėjant vidaus paklausai, pagrindiniu ekonomikos plėtros veiksmu tapo grynasis eksportas. Eksporto plėtrą lėmė tiek tebedidėjanti užsienio paklausa, tiek Lietuvos įmonių konkurencinėje kovoje išsikovota didesnė rinkos dalis. Pastarasis veiksnys leidžia tikėtis, kad ir artimiausiais ketvirčiais Lietuvos eksporto plėtra bus spartesnė nei pagrindinių prekybos partnerių paklausos augimas. Tikėtina, kad užsienio paklausos augimas, kuris 2012 m. ketvirtąjį ketvirtį dar šiek tiek lėtėjo, 2013 m. pamažu spartės.

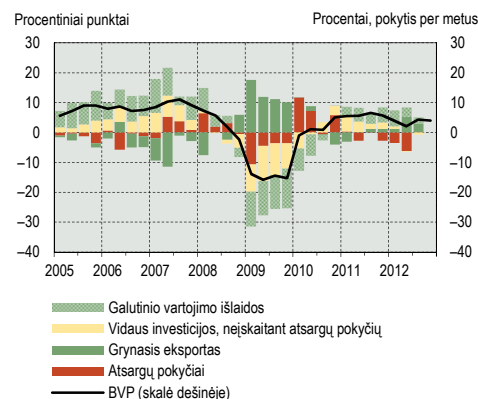
Nors rekordinio žemės ūkio derliaus teigiamas poveikis Lietuvos ekonomikai greičiausiai tėra trumpalaikis, jis gana reikšmingas. Tai patvirtina Lietuvos statistikos departamento paskelbtas 2012 m. ketvirtojo ketvirčio pirmasis BVP įvertis, rodantis 4,0 proc. metinį augimą. Tikėtina, kad dėl didelio žemės ūkio produktų eksporto grynasis eksportas buvo pagrindinis BVP išaugimo 2012 m. ketvirtąjį ketvirtį veiksnys, o tokį poveikį galėjo mažinti atsargų pokyčiai. Atsargos galėjo mažėti todėl, kad ūkininkai ir žemės ūkio produkcija prekiaujančios bendrovės trečiąjį ketvirtį viso derliaus pirkėjams nepristatė, dalis jo buvo laikoma saugyklose, ketinant produkciją išvežti ketvirtąjį ketvirtį ar vėliau.

Ekonomikos perspektyvą blogina tai, kad nedidėja investicijos, jos antrą ketvirtį iš eilės mažesnės nei prieš metus. Trečiąjį ketvirtį sumažėjusios investicijos į negyvenamuosius pastatus ir civilinius inžinerinius statinius nusvėrė ūgtelėjusių investicijų į transporto priemones, mašinas ir įrenginius poveikį. Investicijų mažėjimą greičiausiai lėmė neapibrėžtumas dėl tolesnės pagrindinių prekybos partnerių ekonomikos plėtros ir tai, kad įmonės savo gamybos pajėgumą laiko pakankamu, nors jo panaudojimas ir viršija ilgalaikį gamybos pajėgumo panaudojimo vidurkį. Verslo tendencijų apklausos duomenimis, net apie 90 proc. įmonių turimą gamybos pajėgumą laiko pakankamu arba per dideliu. Vidaus paklausai augant lėčiau, nesitikiama, kad į vidaus rinką orientuoti ekonomikos sektoriai trumpuoju laikotarpiu sparčiau didintų investicijas, tačiau puikius rezultatus užsienio rinkose rodančioms veikloms – pramonei ir žemės ūkiui – turėtų būti būdingos priešingos tendencijos. Pavyzdžiui, pramonės, pagaminančios didžiąją dalį eksportuojamos produkcijos, investicijų tendencijų tyrimas leidžia tikėtis, kad 2013 m. investicijos augs: daugiau nei 40 proc. įmonių nurodė, kad didins investicijas, dar 40 proc. – kad joms skirs tiek pat lėšų, kiek skyrė 2012 m.

Mažiau didėjant namų ūkių pajamoms, lėčiau auga ir privačiojo sektoriaus vartojimas. Pagrindiniai veiksniai, lėmę namų ūkių pajamų sumažėjimą 2012 m. trečiąjį ketvirtį, buvo lėčiau augusi kompensacija dirbantiems¹ ir mažesnės gryniosios privačių asmenų perlaidos. Pastarosios sumažėjo dėl išaugusių privačių asmenų perlaidų į užsienį. Namų ūkių vartojimą slopino ir neigiamas grynasis finansinis srautas: už savo įsipareigojimus finansų institucijoms namų ūkiai sumokėjo daugiau, nei gavo pajamų už jose laikomus indėlius. Be to, namų ūkių vartojimo ir kitų paskolų, išskyrus būsto paskolas, portfelis per trečiąjį ketvirtį beveik nepasikeitė, nors 2011 m. atitinkamą laikotarpį jis padidėjo. Prastesniam nei prieš metus finansiniam srautui įtakos greičiausiai turėjo metų viduryje vyravusios blogesnės namų ūkių nuotaikos dėl tolesnės ekonomikos plėtros ir nedarbo. Nors namų ūkių pajamos dėl tokio finansinio srauto sumažėjo, gyventojų lūkesčiai ir finansinės padėties vertinimas pastaruoju metu gerėja. Tai turėtų palankiai veikti privačiojo sektoriaus vartojimą.

Vidaus paklausai augant vis lėčiau, grynasis eksportas tapo pagrindiniu ekonomikos plėtros veiksmu.

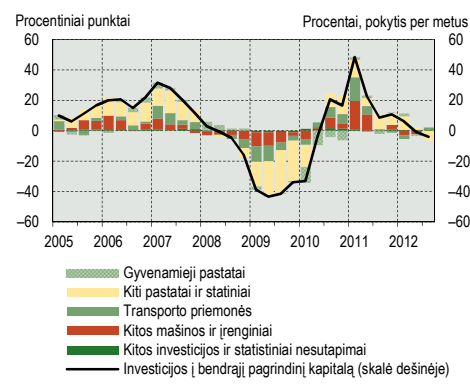
3 pav. Realiojo BVP kaitos veiksniai (išlaidų metodu)

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Vidaus investicijas nepalankiai veikė sumažėjusios išlaidos negyvenamųjų pastatų ir civilinių inžinerinių statinių statybai.

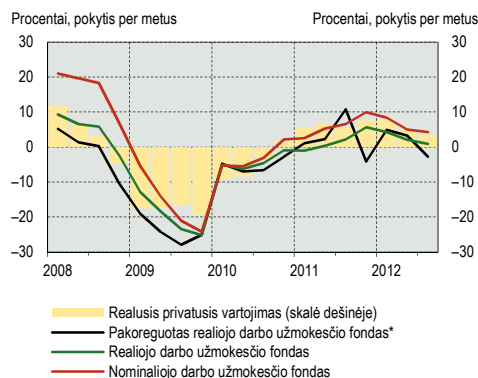
4 pav. Investicijų kaitos veiksniai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Mažiau augant namų ūkių pajamoms, lėčiau auga ir privačiojo sektoriaus vartojimas.

5 pav. Privačiojo sektoriaus vartojimo ir darbo užmokesčio fondo kaita

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
* Darbo užmokesčio fondas, padidintas vartojimo paskolų srautu ir sumažintas skolos tvarkymo išlaidomis.

¹ Nacionalinių sąskaitų duomenys.

2 intarpas. Potencialiojo BVP raida ir perspektyvos vidutiniu laikotarpiu

Potencialusis BVP nusako tvarų visuminės pasiūlos lygį vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu. Paprastai šis rodiklis naudojamas verslo ciklo fazei nustatyti ir su ja susijusiam infliaciniam spaudimui įvertinti. Kai faktinis realusis BVP (toliau – faktinis BVP) yra žemiau savo potencialaus lygio, esami gamybiniai pajėgumai visuminei paklausai patenkinti panaudojami nepakankamai, todėl priešasčių infliaciniam spaudimui atsirasti nėra. Tokia situacija gali susidaryti verslo ciklo laikotarpiu, kuris prasideda nuosmukio faze ir baigiasi ankstyva plėtros faze. Priešingu atveju, kai faktinis realusis BVP yra virš savo potencialaus lygio, dauguma esamų gamybinių pajėgumų panaudojama ar jų net pritrūksta, todėl gamintojai, trumpuoju laikotarpiu negalėdami padidinti gamybinių pajėgumų, paklausą ima riboti keldami kainas. Tokia situacija būdinga verslo ciklo laikotarpiui, kuris prasideda plėtros faze ir baigiasi ankstyva nuosmukio faze. Todėl potencialusis BVP dar apibrėžiamas kaip ekonominio aktyvumo lygis, kuris pasiekiamas panaudojant esamus gamybinius pajėgumus, tačiau nesukeliant infliacinio spaudimo.

Potencialusis BVP apibūdina visuminės pasiūlos pusę, taigi, šio rodiklio lygį iš esmės lemia technologiniai ir organizaciniai gamybos proceso parametrai, taip pat turimas pagrindinių gamybos veiksmų kiekis. Paprastai skiriami šie pagrindiniai gamybos veiksniai: kapitalas, darbas ir bendras technologijos lygis. Darbo veiksnį, matuojamą bendra ekonominei veiklai skirtų valandų suma, patogiu analizuoti kaip keleto kitų struktūrinių rodiklių – gyventojų skaičiaus, aktyvumo lygio, nedarbo lygio ir vieno užimtojo vidutiniškai dirbtų valandų skaičiaus – lemiamą rezultatą. Manoma, kad potencialiojo BVP metinio augimo tempo svyravimui svarbūs visi šie veiksniai, tačiau ilgojo laikotarpio potencialiojo BVP augimo tendą iš esmės lemia technologinės pažangos ir gyventojų skaičiaus augimo tempas.

Tam tikri instituciniai ir struktūriniai ekonominės aplinkos pokyčiai gali reikšmingai formuoti kapitalo, darbo ir technologijos poreikį bei prieinamumą gamintojams. Pavyzdžiui, mokesčių sistema, teisinis darbo, prekių ir paslaugų rinkų reguliavimas, patentų sistema, priėjimo prie finansų rinkų galimybės veikia gamintojų pasirenkamą optimalų kapitalo, darbo ir technologijos lygio derinį. Dėl šios priežasties potencialiojo BVP augimo tempo pokyčiai parodo ir struktūrinių reformų efektyvumą.

Potencialiojo BVP įvertinimas

Potencialusis BVP yra nestebimas dydis. Jam įvertinti taikomi įvairūs metodai. Labiausiai paplitęs gamybos funkcijos metodas, jis ir buvo taikytas pateikiamiems Lietuvos potencialiojo BVP įverčiams nustatyti. Taikant šį metodą, daroma prielaida, kad realusis BVP sukuriamas panaudojant pagrindinius gamybos veiksmus, pagal Cobbo ir Douglaso visuminės gamybos funkciją:

$$Y_t = A_t K_t^\alpha L_t^{1-\alpha},$$

čia: Y_t – visuminė pasiūla (realusis BVP), A_t – bendras gamybos veiksmų našumas (technologijos lygis), K_t – kapitalo fondas, L_t – darbas. Parametras α nusako kapitalo dalį visuminėje gamyboje¹. Bendras gamybos veiksmų našumas apskaičiuojamas kaip Solowo likutinis dydis. Kapitalo fondo eilutė sudaroma taikant nuolatinių atsargų metodą (Vetlov 2003).

Darbo veiksnys smulkiau skaidomas į darbingo amžiaus gyventojų skaičių (POP_t), aktyvumo lygį (PR_t), nedarbo lygį (u_t) ir vieno užimtojo dirbtų valandų skaičių (H_t):

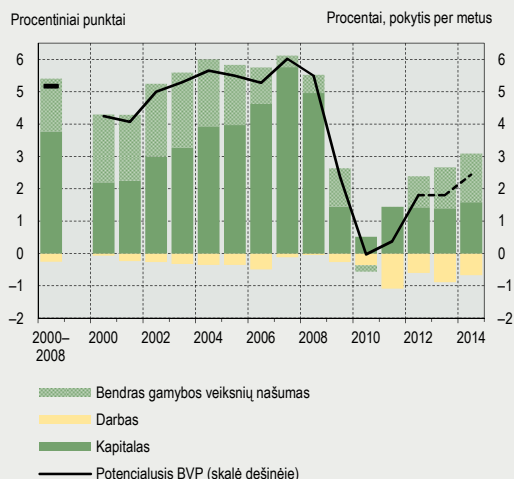
$$L_t = POP_t PR_t (1 - u_t) H_t.$$

Potencialusis BVP įvertinamas kaip glodi faktinio BVP dedamoji. Ši dedamoji apskaičiuojama pagal anksčiau pateiktą Cobbo ir Douglaso gamybos funkciją, vietoj faktinio veiksmų lygio ir jų vidutinio laikotarpio prognozių panaudojant potencialų (arba natūralų) veiksmų lygį. Kiekvieno veiksmo, išskyrus kapitalo fondą ir darbingo amžiaus gyventojų skaičių, potencialus lygis įvertinamas taikant statistinius, ekonometrinius metodus². Tariama, kad kapitalo fondas ir darbingo amžiaus gyventojų skaičius jau yra artimi potencialiems lygiams, todėl potencialiajam BVP skaičiuoti naudojamas faktinis ir prognozuojamas jų lygis.

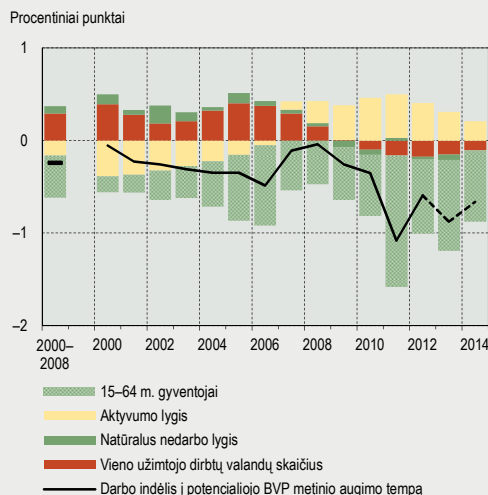
Lietuvos potencialiojo BVP metinio augimo tempo raida ir perspektyva vidutiniu laikotarpiu

Lietuvos potencialiojo BVP metinio augimo tempo įverčiai ir jų vidutinio laikotarpio prognozė pateikiami A pav. Lyginant 2000–2008 m. ir 2009–2012 m. matyti, kad pastarojo laikotarpio potencialiojo BVP metinio augimo tempo įverčiai yra reikšmingai mažesni. 2000–2008 m. vidutinis potencialiojo BVP metinio augimo tempo įvertis yra 5,2 proc., o 2009–2012 m. – 1,1 proc. Nuo 2009 m. potencialiojo BVP metinio augimo tempas įvairuoja. Mažiausias jis nustatytas 2010 m., kai BVP per metus nepakito. Vėlesniais metais potencialiojo BVP metinio augimo tempas didėjo, tačiau nepakankamai, kad būtų pasiektas 2000–2008 m. vidurkis. Vidutinio laikotarpio potencialiojo BVP metinio augimo tempo prognozė taip pat nuosaiki. Ji parodo, kad 2013–2014 m. Lietuvos potencialusis BVP turėtų augti vidutiniškai 2,1 proc. per metus.

Potencialiojo BVP augimo tempo skaidymas pagal veiksmus parodo, kad jo sumažėjimą 2009–2012 m., palyginti su 2000–2008 m., labiausiai lėmė nepalanki bendro gamybos veiksmų našumo ir kapitalo fondo raida. Darbo veiksmo indėlis buvo ne toks reikšmingas, nors jo metinio augimo tempas 2009–2012 m. taip pat buvo mažesnis nei 2000–2008 m.

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: darbingo amžiaus gyventojų skaičius nustatytas remiantis Lietuvos statistikos departamento perskaiciuotu 2001–2012 m. gyventojų skaičiumi, kuris rodo 2011 m. visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatus.

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: darbingo amžiaus gyventojų skaičius nustatytas remiantis Lietuvos statistikos departamento perskaiciuotu 2001–2012 m. gyventojų skaičiumi, kuris rodo 2011 m. visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatus.

Vidutinis kapitalo indėlis į potencialiojo BVP metinį augimą sumažėjo nuo 3,8 proc. p., buvusio 2000–2008 m., iki 1,2 proc. p. (2009–2012 m.). Šis kritimas rodo didelį investicijų sumažėjimą, kurį lėmė per krizę sumenkęs statybų sektoriaus aktyvumas ir gausus įmonių bankrutavimas. Be to, investicijų, o kartu ir kapitalo plėtrą nuo 2009 m. riboja taikomi griežtesni skolinimo standartai. Atsižvelgus į investicijų vidutinio laikotarpio prognozes, 2013–2014 m. numatomas nuosaikus kapitalo metinis augimas. Prognozuojama, kad jis bus artimas 2000 m. metiniam kapitalo augimui ir lems apie 1,5 proc. p. potencialiojo BVP metinio augimo tempo.

Vidutinis bendro gamybos veiksmų našumo indėlis į potencialiojo BVP metinį augimą sumažėjo nuo 1,6 proc. p., buvusio 2000–2008 m., iki 0,5 proc. p. (2009–2012 m.). Toks sumažėjimas gali būti paaiškinamas neefektyviomis investicijomis į kapitalą, būdingomis buvo laikotarpiui. Tai matyti iš A pav.: nuo 2006 m. bendro gamybos veiksmų našumo indėlis į potencialiojo BVP metinį augimą reikšmingai sumažėjo, o kapitalo fondo – gerokai išaugo. Būmo metu sukauptas mažai našus kapitalas darė neigiamą įtaką ir vėlesnių laikotarpių bendram gamybos veiksmų našumui. Prognozuojama, kad 2013–2014 m. bendras gamybos veiksmų našumas vidutiniškai didės apie 1,4 proc. per metus ir tiek pat prisidės prie potencialiojo BVP metinio augimo.

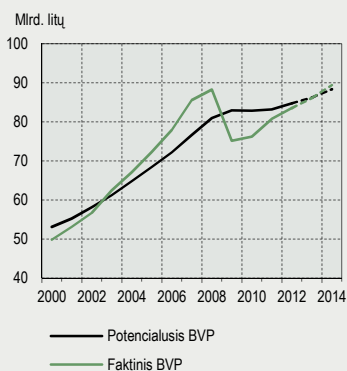
Vidutinis darbo veiksmo indėlis į potencialiojo BVP augimą sumažėjo nuo –0,2 proc. p., buvusio 2000–2008 m., iki –0,6 proc. p. (2009–2012 m.). Smulkesnis darbo veiksmo kaitos išskaidymas (žr. B pav.) parodo, kad pagrindinė šio kritimo priežastis yra neigiami darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus pokyčiai. Jų įtaka potencialiojo BVP metinio augimo vidutiniam tempui 2000–2008 m. buvo –0,5 proc. p., o 2009–2012 m. sudarė –0,9 proc. p. Prognozuojama, kad vidutiniu laikotarpiu darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus mažėjimas neigiamai veiks potencialiojo BVP metinį augimą – jo įtaka 2013–2014 m. vidutiniškai sudarys –0,9 proc. p. per metus. Darbingo amžiaus gyventojų skaičius ir technologijos lygis yra pagrindiniai ilgojo laikotarpio potencialųjį BVP lemiantys veiksniai. Taigi, esant mažesniai darbingo amžiaus gyventojų skaičiui, tvarus BVP augimas Lietuvoje ilguoju laikotarpiu turėtų būti mažesnis nei 2000–2008 m.

Atotrūkis tarp faktinio ir potencialiojo BVP ir jo ryšys su infliacija

Atotrūkis tarp faktinio ir potencialiojo BVP rodiklis taikomas verslo ciklo fazei nustatyti ir infliaciniam spaudimui įvertinti. Jis skaičiuojamas kaip faktinio BVP nuokrypis nuo potencialiojo BVP. Toks atotrūkis parodo, kiek panaudojami esami gamybiniai pajėgumai, kad patenkintų esamą paklausą. Kuo faktinis BVP didesnis už potencialųjį BVP (atotrūkis yra teigiamas), tuo didesnis infliacinis spaudimas, ir atvirkščiai.

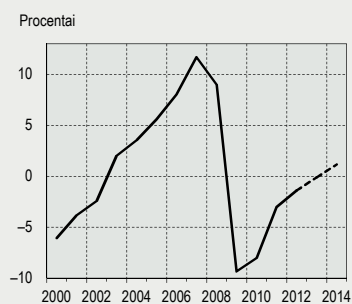
Atotrūkio tarp Lietuvos faktinio ir potencialiojo BVP įverčio raida ir vidutinio laikotarpio prognozė pateiktos D pav. 2003–2009 m. atotrūkio įvertis buvo teigiamas, o didžiausias jis buvo 2007 m. Per krizę, nuo 2009 m. pradžios, paklausa (ypač – išorės) sumažėjo, todėl faktinis BVP labai krito ir atotrūkio tarp faktinio ir potencialiojo BVP rodiklis tapo reikšmingai neigiamas. Apskaiciuoti įverčiai rodo, kad faktinis BVP tebėra šiek tiek mažesnis už potencialųjį BVP. Prognozuojama, kad neigiamas atotrūkis išnyks 2013 m.

C pav. Faktinio ir potencialiojo BVP lygis

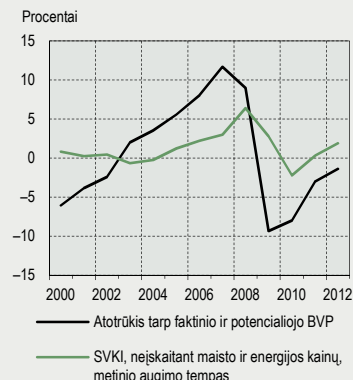
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: darbingo amžiaus gyventojų skaičius nustatytas remiantis Lietuvos statistikos departamento perskaiciuotu 2001–2012 m. gyventojų skaičiumi, kuris rodo 2011 m. visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatus.

D pav. Atotrūkis tarp faktinio ir potencialiojo BVP

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: darbingo amžiaus gyventojų skaičius nustatytas remiantis Lietuvos statistikos departamento perskaiciuotu 2001–2012 m. gyventojų skaičiumi, kuris rodo 2011 m. visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatus.

E pav. Atotrūkio tarp faktinio ir potencialiojo BVP palyginimas su SVKI, neįskaitant maisto ir energijos kainų

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: darbingo amžiaus gyventojų skaičius nustatytas remiantis Lietuvos statistikos departamento perskaiciuotu 2001–2012 m. gyventojų skaičiumi, kuris rodo 2011 m. visuotinio gyventojų ir būstų surašymo rezultatus.

E pav. palyginamas atotrūkio tarp faktinio ir potencialiojo BVP ir SVKI, neįskaitant maisto ir energijos kainų, kitimas. SVKI, neįskaitant maisto ir energijos kainų, mažesnę įtaką turi išorės veiksniai (tokie kaip gamtos sąlygos, naftos kildų atradimas ir pan.), todėl toks indeksas geriau rodo kainų pokyčius, atsirandančius dėl pasiūlos ir paklausos pokyčių ekonomikoje. Atotrūkio tarp faktinio ir potencialiojo BVP palyginimas su minėto indekso kaita atskleidžia, kad šie du dydžiai kinta panašiai, t. y., didėjant atotrūkiui, didėja ir infliacija, o atotrūkiui mažėjant, ji mažėja. Vis dėlto infliacijos reakcijai būdingas atsilikimas, kuris apytiksliai lygus vieniems metams. Toks atsilikimas būdingas daugeliui šalių ir gali būti paaiškinamas kainų nelankstumu trumpuoju laikotarpiu. Taigi, Lietuvos atotrūkio tarp faktinio ir potencialiojo BVP įverčiai gana tiksliai parodo infliacinį spaudimą.

Literatūra

Hodrick R. J., Prescott E. C. 1980: *Post-War U.S. Business Cycles: An Empirical Investigation*. Northwestern University, Centre for Mathematical Studies in Economics and Management Science, Discussion Paper No. 451.

Mohr M. 2005: *A Trend-Cycle (-Season) Filter*, ECB Working Paper No. 499.

Vetlov I. 2003: *Monetary Transmission Mechanism in Lithuania*. Bank of Lithuania, Manuscript.

¹ Pagal Lietuvos nacionalinių sąskaitų duomenis nustatyta, kad šis parametras yra 0,5.

² Bendro gamybos veiksmų našumo ir aktyvumo lygio potencialus lygis įvertinamas kaip trendo komponentė, gauta taikant išplėstą Hodricko ir Prescottto filtrą (Mohr 2005), o vieno užimtojo dirbtų valandų skaičiaus potencialus lygis nustatomas taikant standartinį Hodricko ir Prescottto filtrą (Hodrick, Prescott 1980). Natūralus nedarbo lygis įvertinamas taikant Kalmano filtrą.

III. DARBO RINKA

Spartus šalies ekonomikos augimas lėmė tolesnį darbo rinkos būklės gerėjimą. 2012 m. trečiąjį ketvirtį nedarbo lygis sudarė 12,3 proc. (antrąjį ketvirtį – 13,2 %) ir buvo 2,5 proc. p. mažesnis nei prieš metus. Ilgalaikio nedarbo – nedarbo, trunkančio metus ir ilgiau – lygis per ketvirtį šiek tiek sumažėjo. Nors ilgalaikis nedarbas mažėja ilgiau nei metus, tačiau apie pusę bedarbių vis dar yra ilgalaikiai, šis santykis nesikeičia nuo 2010 m. pabaigos. Jaunimo nedarbas trečiąjį ketvirtį buvo mažesnis nei prieš metus, tačiau, palyginti su antruoju ketvirčiu, padidėjo. Tai lėmė išaugęs jaunų bedarbių skaičius ir beveik nedidėjęs jaunimo užimtumas. Padidėjusį jaunų bedarbių skaičių iš dalies galima paaiškinti sezoniškumu: baigę studijas jaunuoliai, pradėję ieškoti darbo, kurį laiką jo nerado. Tikėtina, kad jaunimo nedarbo išaugimas yra laikinas, nes Lietuvos darbo biržos duomenys rodo, kad vasarą išaugęs registruotų jaunų bedarbių skaičius metų pabaigoje vėl sumažėjo.

Deklaruotos emigracijos srautas 2012 m. trečiąjį ketvirtį, palyginti su 2011 m. atitinkamu laikotarpiu, buvo mažesnis. Per šį ketvirtį išvykimą iš Lietuvos deklaravo apie 13,5 tūkst. asmenų – 3,5 tūkst. mažiau nei prieš metus. Imigracija į Lietuvą padidėjo – atvykimą deklaravo 7,0 tūkst. asmenų (1,3 tūkst. daugiau nei prieš metus). Šie pokyčiai lėmė tai, kad neigiamas migracijos balansas sumažėjo beveik perpus.

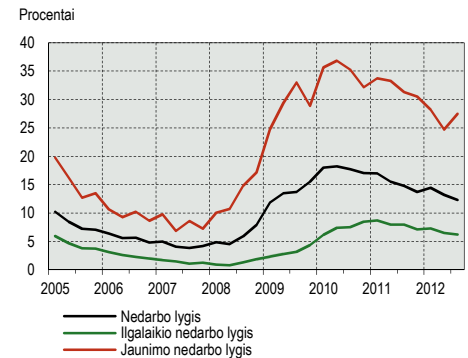
Nemenkai gausėja užimtųjų. Jų gausėjimą trečiąjį ketvirtį daugiausia lėmė dirbančiųjų privačiame sektoriuje skaičiaus didėjimas. Dirbančiųjų valstybiniame sektoriuje skaičius, kaip ir ankstesnius keturis ketvirčius, kito nedaug. Didžiąją dalį užimtumo privačiame sektoriuje augimo lėmė atvirojo sektoriaus ekonominės veiklos – žemės ūkis ir apdirbamoji gamyba. Tai sietina su gerais apdirbamosios gamybos rezultatais ir itin geru žemės ūkio derliumi. Dėl užimtumo žemės ūkyje augimo padaugėjo ir savarankiškai dirbančiųjų asmenų, nes daugiau nei pusė šio sektoriaus užimtųjų dirba savarankiškai.

Trečiąjį ketvirtį darbo užmokestis kilo 2,6 proc. – panašiu tempu kaip pastaruosius pusantrų metų. Dalį šio pokyčio lėmė tai, kad nuo 2012 m. rugpjūčio 1 d. padidėjo minimali mėnesinė alga (50 Lt – iki 850 Lt) ir minimalus valandinis atlygis. Darbo užmokesčio augimą daugiausia lėmė kilęs pagrindinis darbo užmokestis. Nereguliariųjų išmokų, nuo 2010 m. pabaigos lėmusių nemenką darbo užmokesčio augimą, įtaka šį ketvirtį buvo menka. Tiek privačiame, tiek valstybiniame sektoriuje darbo užmokesčio augimas buvo panašus, tačiau darbo užmokesčio augimo uždaryjame ir atvirajame sektoriuose tendencijos pastaruosius du ketvirčius skyrėsi. Atvirajame sektoriuje darbo užmokestis kilo daugiau nei 4 proc. – reikšmingai sparčiau nei uždaryjame sektoriuje (apie 2 %). Be to, darbo užmokestis atvirajame sektoriuje beveik pasiekė prieš krizę buvusį lygį, o uždaryjame sektoriuje jis tebėra 8 proc. mažesnis.

Nors darbo rinkos perspektyvos tebėra neapibrėžtos, galima tikėtis, kad padėtis toliau pamažu gerės. Išankstiniu Lietuvos statistikos departamento vertinimu, ketvirtąjį ketvirtį nedarbas padidėjo, o užimtųjų skaičiaus metinis augimas sulėtėjo. Kita vertus, trečiąjį ketvirtį laisvų darbo vietų skaičius per metus padidėjo penktadaliu, su užsienio prekyba sietuose sektoriuose – apdirbamojoje gamyboje ir transporte – jis didėjo sparčiau nei kituose sektoriuose. Verslo tendencijų tyrimai polinkio toliau sparčiai didinti užimtumą nerodo: įmonių, numatančių didinti darbuotojų skaičių, dalis 2012 m. pabaigoje buvo panaši kaip 2011 m. atitinkamu laikotarpiu. Sprendžiant iš Lietuvos pramoninkų konfederacijos atliekamos pramonės įmonių apklausos, pramonės darbuotojų darbo užmokesčio ir toliau turėtų didėti. Nuo 2013 m. sausio mėn. 150 Lt (iki 1 000 Lt) padidėjusi minimali mėnesinė alga taip pat darys įtaką šalies darbo užmokesčio augimui.

Ilgalaikis nedarbas toliau po truputį mažėjo, jaunimo nedarbo išaugimas greičiausiai yra laikinas.

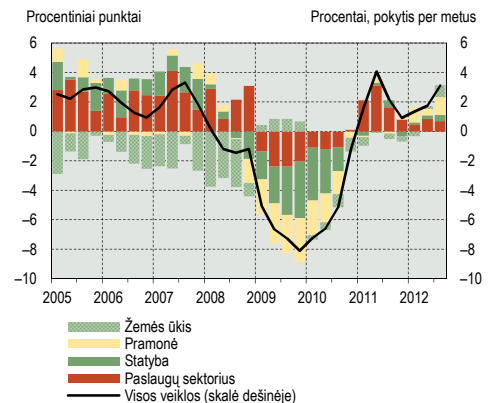
6 pav. Nedarbo lygis

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai. Pastaba: duomenys iki 2011 m. I ketvirčio perskaiciuoti remiantis 2011 m. visuotinio gyventojų ir būstų surašymo duomenimis.

Pramonė ir žemės ūkis labiausiai prisidėjo prie užimtumo augimo.

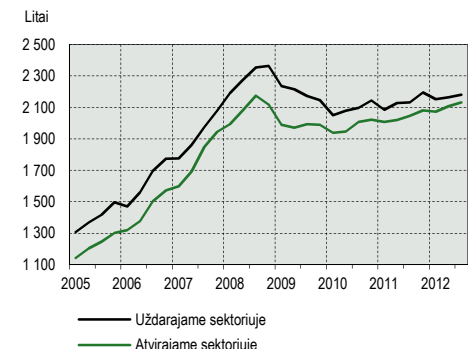
7 pav. Užimtųjų pagal ekonominės veiklos rūšis

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai. Pastaba: duomenys iki 2011 m. I ketvirčio perskaiciuoti remiantis 2011 m. visuotinio gyventojų ir būstų surašymo duomenimis.

Darbo užmokestis atvirajame sektoriuje beveik pasiekė prieš krizę buvusį lygį, o uždaryjame sektoriuje jis tebėra 8 proc. mažesnis.

8 pav. Darbo užmokestis uždaryjame ir atvirajame sektoriuose

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

3 intarpas. Sąryšis tarp BVP augimo ir nedarbo Lietuvoje 1999–2012 m.

Tarp BVP augimo ir darbo rinkos aktyvumo egzistuoja sąryšis. Kylantis ekonominis aktyvumas teigiamai veikia darbo rinkos kintamuosius – užimtumas didėja, o nedarbas mažėja. Taip yra dėl to, kad ekonomikai augant įmonės prisitaiko prie didėjančios jų pačių pagaminamos produkcijos paklausos, kurdamos naujas darbo vietas jai patenkinti. Ekonominiam aktyvumui silpstant, vyksta atvirkštiniai procesai. Ekonominėje teorijoje sąryšis, numatantis, kad tarp BVP augimo ir nedarbo pokyčio egzistuoja neigiamas ryšys, yra vadinamas Okuno dėsniumi.

Kad būtų galima atsakyti į klausimus, kiek turėtų augti BVP, kad nedarbas nekistų, arba kiek pasikeistų nedarbo lygis, jei BVP nedidėtų, minėtas sąryšis vertinamas kiekybiškai. Šio intarpo tikslas – kiekybiškai įvertinti sąryšį tarp BVP augimo ir nedarbo pokyčio Lietuvoje.

Ekonominėje teorijoje skiriami du pagrindiniai Okuno dėsnio variantai: skirtumų ir atotrūkio. Taikant skirtumų variantą, vertinamas ryšys tarp BVP augimo ir nedarbo lygio pokyčio, taikant atotrūkio variantą – ryšys tarp ciklinio nedarbo ir BVP atotrūkio nuo potencialiojo BVP. Šiame intarpe kiekybiškai vertinamas skirtumų variantas, daugiausia dėmesio skiriant skaičiavimui, koks turi būti Lietuvos BVP augimas, kad nedarbo lygis nekistų. Kartu siekiama nustatyti, ar ryšys tarp šalies BVP augimo ir nedarbo lygio pokyčio visuomet buvo stabilus. Jei toks ryšys yra stabilus, t. y. laikui einant nekinta, tai BVP augimo prognozę galima kaip taisyklę taikyti vertinant nedarbo lygio pokyčius ateityje. Jei ryšys nestabilus, tokie vertinimai turėtų būti daromi atsargiau. Vis dėlto net jei ryšys ir nestabilus, BVP ir nedarbo sąryšis paprastai laikomas vienu iš pastoviausių makroekonominių sąryšių ir gali teikti tam tikrą išvalgą.

Okuno dėsnis Lietuvoje 1999–2012 m.

Okuno dėsniumi vertinti naudojami Lietuvos BVP augimo ir nedarbo lygio pokyčio 1999–2012 m. duomenys¹ ir lygtis

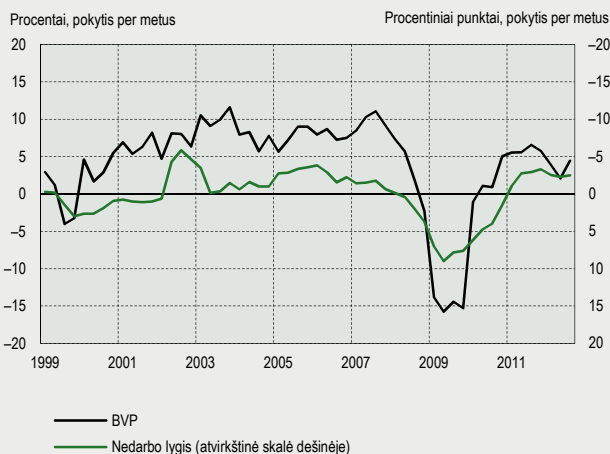
$$\Delta U_t = \alpha + \beta Y_{g,t} + \varepsilon_t \quad (1)$$

čia: ΔU_t – metinis nedarbo lygio pokytis procentiniais punktais ketvirtį t , o $Y_{g,t}$ – realiojo BVP metinis pokytis procentais ketvirtį t .

Koeficientas α rodo, kiek pasikeistų nedarbas, jei BVP nekistų, t. y. BVP augimo tempas būtų lygus nuliui. Koeficientas β yra vadinamas Okuno koeficientu. Jis parodo, kiek pasikeistų nedarbas, BVP augimui padidėjus 1 proc. punktu. Tikimasi, kad Okuno koeficientas bus neigiamas, nes didesnis BVP augimas yra sietinas su mažėjančiu nedarbu, ir atvirkščiai. Santykis $-\alpha/\beta$ rodo, kiek ekonomika turėtų augti, kad metinis nedarbo pokytis būtų lygus nuliui².

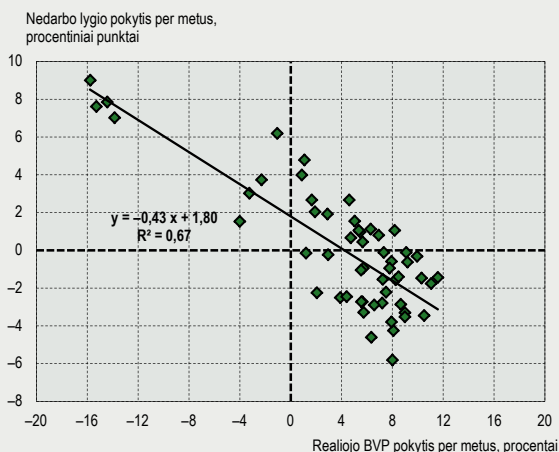
Įvertinus sąryšį remiantis Lietuvos duomenimis³, gaunamas $\hat{\alpha}$ koeficientas, lygus 1,80. Visos imties Okuno koeficientas $\hat{\beta}$ lygus $-0,43$, o $-\hat{\alpha}/\hat{\beta}$ santykis yra 4,22 (žr. B pav.). Tai reiškia, kad 1999–2012 m. BVP turėjo augti vidutiniškai 4,22 proc. per metus – tada nedarbo lygis nekistų. BVP nagrinėjamu laikotarpiu vidutiniškai augant mažiau nei 4,22 proc. per metus, nedarbas turėjo didėti, o jam augant daugiau nei 4,22 proc. per metus – mažėti. Tačiau nagrinėjant konkrečius ketvirčius galima pastebėti, kad tai ne visada galioja. Pavyzdžiui, 2012 m. antrąjį ketvirtį BVP augant 2,1 proc. per metus, nedarbas sumažėjo 2,3 proc. p., nors pagal įvertintą Okuno dėsnio lygtį jis turėjo didėti apie 0,9 proc. p. Kadangi šie vidutiniai įverčiai nepakankamai paaiškina ryšį tarp nedarbo ir BVP, tikrinamas Okuno dėsniumi numatomo ryšio stabilumas.

A pav. BVP augimas ir nedarbo lygio pokytis Lietuvoje 1999–2012 m.

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

B pav. Okuno dėsnis Lietuvoje 1999–2012 m.

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: įvertinta regresijos tiesė yra $\Delta U_t = 1,80 - 0,43 Y_{g,t}$. Lygtis vertinama naudojant ketvirtinius duomenis nuo 1999 m. I ketvirčio iki 2012 m. III ketvirčio.

Ryšio tarp BVP augimo ir nedarbo pokyčio stabilumas

Ryšiu tarp BVP augimo ir nedarbo pokyčio esant stabiliam, koeficientas $-\hat{\alpha}/\hat{\beta}$ skirtingais laikotarpiais neturėtų daug keistis. Todėl (1) lygtis vertinama taikant slenkamąsias regresijas (angl. *rolling regressions*). Ši procedūra pasižymi tuo, kad yra vertinamos 10 metų (40 ketvirčių) imtys, keičiant imties pradžios ir pabaigos datas – atimant vieną ketvirtį nuo pradžios ir pridėdant vieną ketvirtį prie pabaigos. Šis metodas leidžia pašalinti ankstesnių laikotarpių įtaką įverčiams. Slenkamosios regresijos paprastosios lygties taikymo rezultatai⁴ rodo, kad ryšys tarp BVP augimo ir nedarbo pokyčio Lietuvoje nebuvo stabilus (žr. C pav.). Aukščiausias $-\hat{\alpha}/\hat{\beta}$ nustatytas vertinant imtį nuo 2001 m. pirmojo iki 2010 m. ketvirtojo ketvirčio (4,97 %), o žemiausias – vertinant imtį nuo 2002 m. trečiojo iki 2012 m. antrojo ketvirčio (3,85 %). Todėl galima daryti išvadą, kad taikant paprastąją Okuno dėsnio versiją gauti įverčiai turėtų būti atsargiai naudojami nedarbo lygio pokyčiams šalyje prognozuoti.

Ieškant stabilios ryšio tarp nedarbo ir BVP

Ieškant stabilios Okuno dėsnio reprezentacijos, Lietuvai buvo įvertinta ir dinaminė Okuno dėsnio lygtis⁵. Kadangi verslo ciklas gali paveikti darbo rinkos kintamuosius po kurio laiko, galima tikėtis, kad dinaminė lygtis galėtų geriau paaiškinti ryšį tarp BVP ir nedarbo. Taikant šį variantą, įtraukiami BVP augimo vėlavimai (angl. *lags*). Be to, dėl tęstinumo į lygtį gali būti įtraukiamas ir nedarbo pokyčio vieno ar kelių laikotarpių vėlavimas. Dinaminė lygtis ne tik parodo, kad tarp kintamųjų egzistuoja nuolatinis ryšys, bet ir dažnai pagerina duomenų tarpusavio atitikimą. Sąryšis tarp BVP augimo ir nedarbo pokyčio apibrėžiamas dinamine lygtimi

$$\Delta U_t = \alpha + \beta_0 Y_{g,t} + \beta_1 Y_{g,t-1} + \rho \Delta U_{t-1} + \varepsilon_t. \quad (2)$$

Iš šios lygties išvedamas dydis $(\beta_0 + \beta_1)/(1 - \rho)$ yra Okuno koeficientas⁶, o santykis $-\alpha/(\beta_0 + \beta_1)$ rodo, kiek ekonomika turėtų augti, kad nedarbo lygis per atitinkamą laikotarpį nepakistų⁷. Svarbu paminėti, kad įverčiai yra jautrūs lygties specifikacijai.

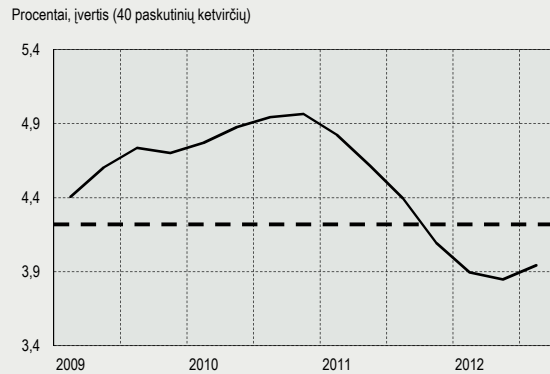
Gauti dinaminės lygties įverčiai rodo, kad visos imties koeficientas $-\hat{\alpha}/(\hat{\beta}_0 + \hat{\beta}_1)$ yra lygus 4,08 proc. Tačiau slenkamosiose regresijose koeficientas $-\hat{\alpha}/(\hat{\beta}_0 + \hat{\beta}_1)$ skirtingais laikotarpiais gerokai kinta⁸ – dėl didelio $\hat{\alpha}$ ir $\hat{\beta}$ kintamumo. Vertinant 1999 m. pirmojo ketvirčio–2008 m. ketvirtojo ketvirčio imtį, nustatyta, kad $-\hat{\alpha}/(\hat{\beta}_0 + \hat{\beta}_1)$ lygus 5,51 proc., o vertinant 2002 m. ketvirtojo ketvirčio–2012 m. trečiojo ketvirčio imtį nustatyta, kad jis yra 4,42 proc. (žr. D pav.). Taigi, ir dinaminis Lietuvai įvertintas Okuno dėsnio variantas nėra stabilus, todėl naudoti šiuos įverčius netgi apytikriams nedarbo lygio pokyčiams prognozuoti reikėtų atsargiai.

Nestabilumo aiškinimas

Dėl trumpų laiko eilučių nėra daug galimybių išsamiai išnagrinėti priežastis, kodėl Lietuvoje kinta Okuno koeficientas ir BVP augimas, kuriam esant nedarbas nesikeičia. Vis dėlto esama šio dėsnio nestabilumo teorinių paaiškinimų, ir jie tinka tiek Lietuvai, tiek ir kitoms šalims.

Vienas iš tokių paaiškinimų būtų tas, kad verslo ciklo pakilimo fazėje įmonės ne iš karto prisitaiko prie jų gaminamos produkcijos paklausos padidėjimo. Ekonominiam aktyvumui kylant, padidėjusią paklausą iš pradžių mėginama patenkinti su esamais darbuotojais, didinant dirbamų valandų skaičių ir keliant darbo našumą. Todėl tam tikru metu BVP auga, o nedarbo mažėjimas yra prislopinamas. Ekonominis reiškinys, kai BVP auga nedidėjant užimtumui, yra vadinamas augimu nekuriant darbo vietų (angl. *jobless growth*). Jei paklausos padidėjimas nuolatinis ir su esamais darbuotojais jos nebegalima patenkinti, darbdaviai kuria naujas darbo vietas ir didina darbuotojų skaičių. Kita priežastis Okuno koeficientui kisti būtų darbo jėgos aktyvumo kaita per verslo ciklą: ekonominio pakilimo laikotarpiu, atsiradus didesnėms galimybėms susirasti darbą, neaktyvūs gyventojai gali nuspręsti dalyvauti darbo rinkoje ir dėl to nedarbas mažėja lėčiau. Todėl užimtumas ir nedarbas kinta mažiau nei ekonominis aktyvumas. Šios priežastys lemia, kad verslo ciklo pakilimo pradžioje

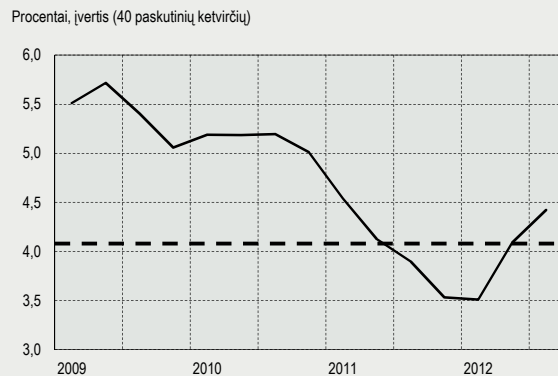
C pav. BVP augimas, kuriam esant nedarbas nekinta (paprastasis variantas)

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: punktyrinė linija rodo vidutinį 4,22 proc. BVP augimą, kuriam esant nedarbas nekinta (įvertis gautas naudojant 1999 m. I ketvirčio–2012 m. III ketvirčio duomenis). Laiko ašis rodo paskutinį ketvirtį, kuris įtraukiamas į slenkamąją regresiją.

D pav. BVP augimas, kuriam esant nedarbas nekinta (dinaminis variantas)

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: punktyrinė linija rodo vidutinį 4,08 proc. BVP augimą, kuriam esant nedarbas nekinta (įvertis gautas naudojant 1999 m. I ketvirčio–2012 m. III ketvirčio duomenis). Laiko ašis rodo paskutinį ketvirtį, kuris įtraukiamas į slenkamąją regresiją.

arba ekonominio augimo nekuriant darbo vietų laikotarpiui užsitęsęs ilgiau nei paprastai Okuno koeficientas gali padidėti. Tai sietina su didesniu BVP augimo tempu, reikalingu tam, kad nedarbas mažėtų.

Ekonominiam aktyvumui silpstant, ekonomikoje vyksta atvirkštiniai procesai – dažnai įmonės nėra linkusios iškart mažinti darbuotojų skaičius. Ekonominis reiškinys, kai BVP mažėjant užimtumas nemažėja, vadinamas darbo kaupimu (angl. *labour hoarding*). Darbo jėgos aktyvumas taip pat kinta: atsiranda daugiau pasitraukiančių iš darbo jėgos ir todėl lėčiau nei įprastai didėja nedarbas. Užimtumas ir nedarbas prasidėjus krizei irgi kinta mažiau nei ekonominis aktyvumas. Taigi, prasidėjus ekonominiam nuosmukiui, Okuno koeficientas taip pat galėtų būti mažesnis nei įprastai, nes tam, kad nedarbas mažėtų, reikia lėtesnio BVP augimo. Vertinant Lietuvos duomenis, mažiausias Okuno koeficientas nustatomas taikant slenkamųjų regresijų dinaminį variantą, kai į lygtis įtraukiami ekonominio nuosmukio metai (1999 ir 2009 m.) Taigi tikėtina, kad dinaminė Okuno dėsnio lygtis parodo darbo kaupimo poveikį, nes darbo jėgos aktyvumas per pastarąjį ekonominį nuosmukį didėjo.

Sąryšis tarp nedarbo ir BVP augimo taip pat priklauso ir nuo kitų veiksnių, tokių kaip technologijos pokyčiai, darbo teisės įstatyminė bazė, aktyvios darbo rinkos priemonės, BVP struktūros pokyčiai ar demografiniai pokyčiai.

Literatūra

Okun A. M. 1962: Potential GNP: its Measurement and Significance. – *American Statistical Association, Proceedings of the Business and Economics Statistics Section*, 98–104.

Sögner L., Stiassny A. 2002: An Analysis on the Structural Stability of Okun's Law: A Cross-Country Study. – *Applied Economics* 14, 1775–1787.

Meyer B. et. al. 2012: An Unstable Okun's Law, Not the Best Rule of Thumb. – *Economic Commentary. Federal Reserve Bank of Cleveland*: <http://www.clevelandfed.org>.

Aranki T. et. al. 2010: Sambandet mellan konjunkturen och arbetsmarknaden i Sverige. – *Ekonomiska kommentarer. Sveriges Riksbank*: <http://www.riksbank.se>.

¹ Vertinimui naudojamos nedarbo lygio ir realiojo BVP 1998–2012 m. laiko eilutės. Lietuvos statistikos departamento ketvirtiniai nedarbo lygio duomenys skelbiami nuo 2002 m., todėl ankstesni duomenys interpoliuojami iš skelbiamų pusmetinių 1998–2001 m. nedarbo lygio duomenų. Dėl darbo rinkos duomenų (darbo jėgos, bedarbių ir užimtųjų) struktūrinių lūžių duomenys nekoreguojami pagal sezoniškumą.

² Ši tapatybė iš (1) lygties išvedama $\Delta \hat{U}_t$ prilyginus nuliui, įvertinus regresijos tiesę $\Delta \hat{U}_t = \hat{\alpha} + \hat{\beta} Y_{g,t}$.

³ Statistiškai šis ryšys vertinamas taikant mažiausiųjų kvadratų metodą (angl. *Ordinary Least Squares*). Dėl autokoreliacijos taikomas Newey ir Westo standartinių paklaidų koregavimo pagal heteroskedastiškumą ir autokoreliaciją metodas (angl. *Newey–West Heteroscedasticity and Autocorrelation Corrected Standard Errors*). Visi įvertinti koeficientai yra statistiškai reikšmingi, kai reikšmingumo lygmuo – 10 proc. Duomenų generavimo procesai yra stacionarūs, t. y. $\Delta U_t \sim I(0)$ ir $Y_{g,t} \sim I(0)$. Stacionarumas vertinamas išplėstu Dickey ir Fullerio testu (angl. *Augmented Dickey–Fuller Test*), taikant 10 proc. reikšmingumo lygmenį. Endogeniškumas vertinamas taikant dviejų pakopų mažiausiųjų kvadratų metodą (angl. *Two Stage Least Squares*), pasitelkiant $Y_{g,t-1}$ kaip instrumentinį kintamąjį. Endogeniškumo problemos nėra. Ši išvada daroma taikant endogeniškumo testą, kai reikšmingumo lygmuo yra 10 proc.

⁴ Taikomas Newey ir Westo standartinių paklaidų koregavimo pagal heteroskedastiškumą ir autokoreliaciją metodas. Visi įvertinti koeficientai yra statistiškai reikšmingi, kai reikšmingumo lygmuo yra 10 proc.

⁵ Ieškant stabilaus ryšio, taikomos įvairios Okuno dėsnio specifikacijos. Į vertinamas lygtis įtraukiami alternatyvūs kintamieji (pvz., bendrosios nacionalinės pajamos vietoj BVP, užimtųjų ir gyventojų skaičiaus santykis, darbo jėga ar užimtumas vietoj nedarbo); naudojama dinaminė Okuno dėsnio lygties reprezentacija ir pan.

⁶ Okuno koeficientas yra išvedamas iš (2) lygties, gaunama tokia lygties specifikacija: $\Delta U = \frac{\alpha + (\beta_0 + \beta_1) Y_g + \varepsilon}{1 - \rho}$.

⁷ Ši dinaminės lygties reprezentacija Lietuvai pasirenkama derinant ekonominę logiką ir statistinį įverčių reikšmingumą. Visos imties determinacijos koeficientas R_{adj}^2 lygus 0,89.

⁸ Dėl autokoreliacijos lygtys vertinamos taikant Newey ir Westo standartinių paklaidų koregavimo pagal heteroskedastiškumą ir autokoreliaciją metodą. Įvertinti koeficientai yra statistiškai reikšmingi esant 10 proc. reikšmingumo lygmeniui, išskyrus $\hat{\beta}_1$ koeficientą imant 1999 m. pirmojo ketvirčio–2008 m. ketvirtojo ketvirčio, 1999 m. antrojo ketvirčio–2009 m. pirmojo ketvirčio ir 1999 m. trečiojo ketvirčio–2009 m. antrojo ketvirčio imtis. Pastarieji įverčiai nebuvo pašalinti dėl palyginamumo.

IV. IŠORĖS SEKTORIUS

Eksporto augimas įgavo pagreitį: lietuviškos kilmės prekių eksportas didėjo vis labiau, reeksporto plėtra ir toliau buvo veržli². 2012 m. trečiąjį ketvirtį, palyginti su atitinkamu laikotarpiu prieš metus, eksportas padidėjo 16,3 proc. Reeksportas padidėjo trečdaliu, t. y. jis augo greičiau negu lietuviškos kilmės prekių eksportas ir dvigubai sparčiau negu reeksportas ankstesniais tų metų ketvirčiais. Tam didelės įtakos turėjo tiek teigiamas į NVS šalių rinkas perparduodamų transporto priemonių prieaugis³, tiek spartesnis kitų prekių grupių (ypač įrenginių, mineralinių, chemijos bei maisto produktų) reeksportas. Lietuviškos kilmės prekių eksportas, antrąjį ketvirtį kritęs dėl AB „Orlen Lietuva“ naftos perdirbimo gamyklos kapitalinio remonto, trečiąjį ketvirtį atsigavo ir per metus paaugo dešimtadaliu. Kaip numatyta ankstesnėje apžvalgoje, ypač geras derlius padidino Lietuvos žemės ūkio produktų eksportą – trečiąjį ketvirtį grūdų eksportuota už beveik 700 mln. Lt, t. y. beveik dvigubai daugiau negu prieš metus. Spalio–lapkričio mėn. duomenys rodo, kad ketvirtąjį ketvirtį žemės ūkio produktų eksportas dar labiau augo, taigi tikėtina, kad jis dar labiau prisidėjo prie bendros lietuviškos kilmės produktų eksporto plėtros. Vis dėlto tolesnė Lietuvos eksporto raida priklausys nuo išorės paklausos, ypač – nuo ekonomikos raidos euro zonoje.

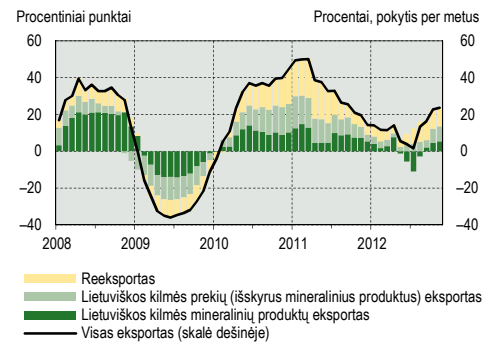
Lietuvos eksporto į NVS šalis plėtra buvo net dvigubai spartesnė negu eksporto į ES plėtra. Trečiąjį ketvirtį eksportas į NVS šalis per metus padidėjo 28,6 proc., o į ES – 15,5 proc. Analizuojant eksportuojamų prekių kilmę, matyti, kad į NVS šalis nukreipta beveik 60 proc. reeksporto, o į ES – didžioji dalis (75 %) lietuviškos pramonės produkcijos. Taigi, NVS šalių rinkos raida svarbesnė Lietuvos perpardavinėtojams, o Lietuvos gamintojai labiausiai priklausomi nuo vidaus paklausos pokyčių ES. Nepaisant patiriamos recesijos euro zonoje, Lietuvos eksportuotojai tebedidina rinkos dalis visose svarbiausiose eksporto partnerėse (tarp jų ir ES), vadinasi, šalies gamintojai tebėra konkurencingi.

Lietuvos eksporto kaita reikšmingai veikė kai kurias einamosios sąskaitos dalis ir lėmė nedidelį jos deficitą (0,7 % BVP). Visų pirma, eksportas tebedidėjo greičiau negu importas, todėl užsienio prekybos deficitas vis dar buvo labai mažas. Sėkmingas pramonės gaminių eksportas gerino šiame sektoriuje veikiančių užsienio kapitalo įmonių veiklos rezultatus, tai rodė ir didėjančios šių įmonių reinvesticijos. Būtent didelės užsienio kapitalo įmonių reinvesticijos lėmė didesnį pajamų sąskaitos deficitą, o jis buvo pagrindinis trečiojo ketvirčio bendro einamosios sąskaitos deficito veiksnys (žr. 11 pav.).

Einamosios sąskaitos deficitas reiškia, kad kapitalo ir finansinės sąskaitų balansas buvo teigiamas. Prie to daugiausia prisidėjo kapitalo sąskaitos įplaukos (iš esmės – ES struktūrinių fondų lėšos) ir dėl minėtų užsienio kapitalo įmonių reinvesticijų didėjusios tiesioginės užsienio investicijos. Vis dėlto šį teigiamą srautą nemažai nusvėrė per ketvirtį gerokai išaugusios oficialiosios tarptautinės atsargos⁴. Trečiąjį ketvirtį jos didėjo dėl komercinių bankų Lietuvos banko sąskaitose laikomų piniginių atsargų ir vyriausybės kaupiamų lėšų numatytam obligacijų išpirkimui.

Spartėjantį eksporto augimą lemia tiek lietuviškos kilmės, tiek reeksportuojamos prekės.

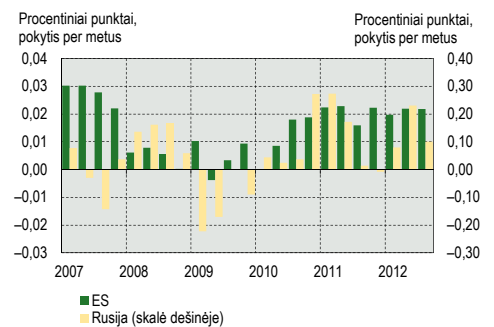
9 pav. Eksporto kaitos veiksniai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Lietuvos eksporto partnerių vidaus rinkų plėtra yra susilpnėjusi. Šalies eksportuotojai pardavimus didina užimdami vis didesnę pagrindinių partnerių rinkos dalį.

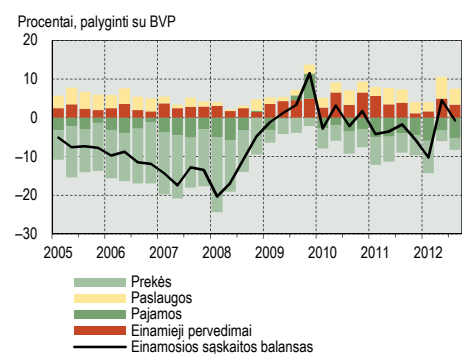
10 pav. Lietuvos eksporto (be mineralinių produktų) rinkos dalių ES ir Rusijoje pokytis

Šaltiniai: „Bloomberg“, Eurostatas, Rusijos federalinė muitų tarnyba, Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: Lietuvos eksporto rinkos dalis Rusijoje per 2012 m. pirmus tris ketvirčius sudarė 1,64 proc., tokia dalis ES – 0,23 proc.

Užsienio kapitalo įmonių reinvesticijos (11 pav. – „Pajamos“) daugiausia lėmė einamosios sąskaitos deficitą, tačiau jis buvo nedidelis.

11 pav. Einamosios sąskaitos balanso sudedamosios dalys

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

² Šioje dalyje apžvelgiami nominalieji užsienio prekybos prekėmis duomenys.

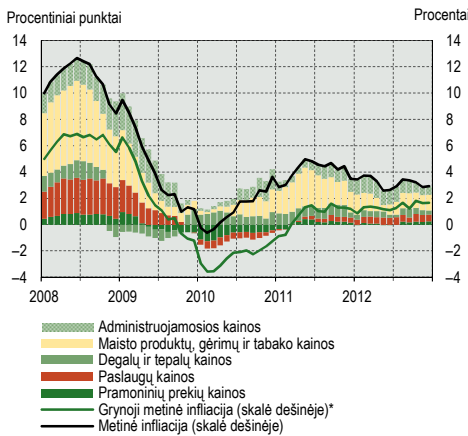
³ Kaip minėta ankstesnėje apžvalgoje, transporto priemonių reeksporto plėtros tempą nemažai lėmė praėjusių metų palyginamoji bazė, kuri susidarė dėl 2011 m. liepos mėn. sumažėjusio perpardavimo į Baltarusiją ir Kazachstaną. Perpardavimas sumažėjo, šiose šalyse įvedus didesnius muitų tarifus panaudotoms transporto priemonėms.

⁴ Oficialiųjų atsargų padidėjimas (sumažėjimas) mokėjimų balanso finansinėje sąskaitoje parodomas kaip neigiamas (teigiamas) srautas.

V. KAINOS IR SAŃAUDOS

2012 m. pabaigoje metinė infliacija šiek tiek sumažėjo.

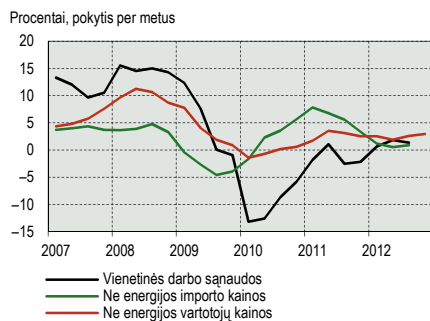
12 pav. Metinės infliacijos veiksniai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
* SVKI, neįskaitant maisto, degalų ir tepalų bei administruojamųjų kainų, pokytis.

Vienetinės darbo sąnaudos ir ne energijos importo kainos didėjo lėtai.

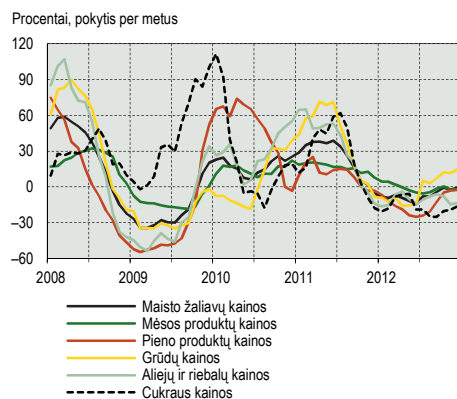
13 pav. Vienetinės darbo sąnaudos, ne energijos importo kainos ir ne energijos vartotojų kainos

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: duomenys iki 2011 m. I ketvirčio perskaičiuoti remiantis 2011 m. visuotinio gyventojų ir būstų surašymo duomenimis.

Ketvirtąjį ketvirtį daugelio maisto žaliavų kainos pasaulio rinkose vis dar buvo mažesnės nei prieš metus.

14 pav. Pasaulinės maisto žaliavų kainos

Šaltiniai: Jungtinių Tautų Maisto ir Žemės ūkio organizacija ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Vidutinė metinė infliacija 2012 m. sudarė 3,2 proc. (2011 m. – 4,1 %).

Kaip ir 2011 m., didžioji infliacijos dalis (apie 80 %) buvo susijusi su išorės veiksniais. Maisto ir administruojamosios kainos 2012 m. lėmė po trečdali infliacijos, mažiau prisidėjo pakilusios degalų kainos. Labiausiai nuo vidaus situacijos priklausomos pramoninių prekių ir rinkos paslaugų kainos, tebesant gana sudėtingai padėčiai darbo rinkoje, kilo lėtai ir infliacijai turėjo nedidelę įtaką, nors šios prekės ir paslaugos sudaro apie pusę vartotojų krepšelio. Palyginti su 2011 m., infliacija labiausiai sumažėjo dėl perpus mažiau (3,2 %) kilusių maisto, įskaitant gėrimus ir tabaką, kainų. Tai sietina su palankesne vartotojams pasaulinių maisto žaliavų kainų kaita: 2011 m. šoktelėjusios net apie 23 proc., 2012 m. jos pastebimai (apie 7 %) sumažėjo.

Metinė infliacija 2012 m. pabaigoje šiek tiek sumažėjo: rugsėjo mėn. sudariusi 3,3 proc., gruodžio mėn. ji buvo 2,9 proc. Toks pokytis susijęs su sulėtėjusiu administruojamųjų kainų, ypač šilumos energijos, ir degalų kainų metiniu augimu. Jis sulėtėjo labiau, nei tikėtasi, todėl infliacija ketvirtąjį ketvirtį buvo šiek tiek mažesnė, nei prognozuota. Iš dalies dėl to mažesnė prognozuojama ir 2013 m. infliacija, tačiau dar didesnę įtaką tokiai prognozei turi sprendimas pratęsti PVM lengvatų galiojimą. 2012 m. pabaigoje PVM lengvatos šilumos energijai (9 % tarifas) ir kompensuojamiesiems vaistams (5 % tarifas) pratęstos metams – iki 2013 m. pabaigos. Lengvatų panaikinimas, kuris buvo įtrauktas į 2013 m. infliacijos prognozes, dabar turės įtakos 2014 m. infliacijai. Šilumos energijos įtaka bus nemaža, nes išlaidos šilumai sudaro daugiau kaip 4 proc. vartotojų krepšelio; panaikinus lengvatą, ji pabrangtų apie 11 proc.

2013 m. pradžioje įsigalioja keletas naujų PVM lengvatų, didėja kai kurie akcizai. Dar 2012 m. viduryje buvo patvirtinta, kad nuo 2013 m. sausio mėn. lengvatinis 9 proc. tarifas bus taikomas keleivių vežimui Susisiekimo ministerijos ar jos įgaliotos institucijos arba savivaldybių nustatytais reguliaraus susisiekimo maršrutais, taip pat spaudai (laikraščiams, žurnalams ir kt.). Vis dėlto tokios lengvatos didesnio poveikio infliacijai neturėtų daryti, nes pardavėjai viso PVM sumažėjimo vartotojams gali neperkelti. Tiesa, vėliau, jei padidėtų tam tikros sąnaudos ir atsirastų spaudimas šių prekių ir paslaugų kainoms, jos galbūt kiltų mažiau. Akcizo cigaretėms tarifas iki 2018 m. pradžios turi pasiekti ES nustatytą dydį. Kad būtų išvengta didelio cigarečių kainų šuolio, jis didinamas palaipsniui (didėjo nuo 2012 m. kovo mėn., vėl didės nuo 2013 m. kovo mėn.). Be to, 2012 m. pabaigoje baigėsi Lietuvai suteiktas pereinamasis laikotarpis iki ES nustatyto minimalaus lygio padidinti dyzelino akcizą, todėl nuo 2013 m. sausio mėn. šis akcizas padidėjo. Prie infliaciją didinsiančių veiksnių reikėtų paminėti ir minimalios mėnesinės algos padidinimą iki 1 000 Lt, nes išaugusiančios įmonių sąnaudos gali daryti spaudimą infliacijai.

Įvairių infliacijos rodiklių tendencijos vis dar gana palankios vartotojų kainoms. Gamintojų kainų metinis kilimas vidaus rinkoje toliau mažėjo (2012 m. gruodžio mėn. sudarė apie 3 %), taigi, iš gamybos grandinės kylantis spaudimas vartotojų kainoms buvo nedidelis. Vienetinių darbo sąnaudų metinis pokytis trečiąjį ketvirtį buvo teigiamas (nes bruto darbo užmokestis didėjo sparčiau negu darbo našumas), bet mažas (apie 1 %). Importo kainos kilo kur kas lėčiau nei metų pradžioje: lapkričio mėn. – apie 4 proc., o sausio mėn. – apie 10 proc.

Grynoji metinė infliacija 2012 m. pabaigoje tebebuvo nedidelė (ketvirtąjį ketvirtį – 1,7 %). Pramoninės prekės grynajai infliacijai darė mažesnę įtaką nei rinkos paslaugos, o iš pastarųjų prie infliacijos labiausiai prisidėjo pakilusios maitinimo paslaugų kavinėse ir restoranuose kainos. Vis dėlto ketvirtąjį ketvirtį jų metinis augimas buvo 3,2 proc. – mažesnis nei ankstesniais ketvirčiais, ypač pirmąjį. Šių paslaugų kainos su tam tikru vėlavimu susijusios su maisto kainomis, o pastarųjų metinis augimas pastebimai sulėtėjo jau 2011 m. antrąją pusę. Pramoninių prekių kainų kilimą gerokai pristabdė labai atpigęs kietasis kuras. Ketvirtąjį ketvirtį jis kainavo penktada-

liu mažiau nei prieš metus, ir tai turėjo reikšmingą mažinančią įtaką metinei infliacijai, nors kietasis kuras sudaro tik šiek tiek daugiau nei 1 proc. vartotojų krepšelio. Numatoma, kad 2013 m. ekonomika augs ne itin sparčiai, todėl iš vidaus paklausos kylantis spaudimas vartotojų kainoms nebus didelis, ir grynoji infliacija neturėtų labai padidėti.

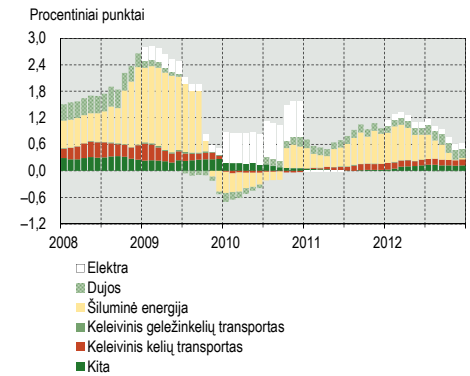
Ketvirtąjį ketvirtį maisto žaliavų kainos pasaulio rinkose vis dar buvo mažesnės nei prieš metus, o maisto, įskaitant gėrimus ir tabaką, kainų metinis augimas Lietuvoje (3,4 %) buvo panašus į trečiojo ketvirtio (3,2 %). Jungtinių Tautų Maisto ir žemės ūkio organizacijos duomenimis, maisto žaliavų kainų metinis kritimas pasaulyje sumažėjo: rugsėjo mėn. jos buvo 4 proc., o gruodžio mėn. (išankstiniais duomenimis) – vos 1 proc. mažesnės nei prieš metus. Vis dėlto sumažėjusį metinį kritimą daugiausia lėmė ne dabartinės kainų tendencijos, o bazės poveikis – išskyrus kelis mėnesius, maisto žaliavų kainos nuo balandžio mėn. mažėjo. Gruodžio mėn. mažesnės nei prieš metus buvo visų produktų grupių, išskyrus javus, kainos. Ypač atpigę cukrus (16 %) ir riebalai (14 %), o pieno produktai ir mėsa buvo tik 2 proc. pigesni nei 2011 m. atitinkamu laikotarpiu. Javų kainos gruodžio mėn. buvo 15 proc. didesnės nei prieš metus, tai lėmė didelis jų išaugimas 2012 m. viduryje, labai pablogėjęs derliaus kai kuriuose svarbiuose grūdų auginimo regionuose prognozėms. Labai pakilus javų kainoms, keletą mėnesių kilo ir žaliavų, kurioms paruošti reikalingi grūdiniai pašarai, kainos – pabrango mėsa ir pieno produktai.

Administruojamųjų kainų metinis augimas lėtėjo nuo 2012 m. balandžio mėn. iki pat metų pabaigos. Tai susiję su šilumos energija – svarbiausia šios kainų grupės sudedamąja dalimi. Metų viduryje daugiau nei penktadaliu šoktelėjusi gamtinių dujų kaina buitiniams vartotojams lėtėjimo tendenciją prislopino tik trumpam. Kovo mėn., prieš pradėdant lėtėti metiniam šilumos kainų augimui, šiluma buvo apie 22 proc. brangesnė nei prieš metus, o metų pabaigoje – mažiau nei 1 proc. brangesnė. Atitinkamai labai sumažėjo ir šilumos energijos kainų įtaka metinei infliacijai: kovo mėn. ši įtaka sudarė penktadalį infliacijos, o gruodžio mėn. buvo nulinė. Anksčiau šilumos kainų metinį augimą gerokai lėtino bazės poveikis: šiluma toliau brango, tačiau į metinio pokyčio skaičiavimą nebebuvo įtraukiamas spartus jos brangimas praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu. Ketvirtąjį ketvirtį padėtis pasikeitė – šiluma atpigė. Vien per spalio mėn. ji atpigė apie 4 proc., o gruodžio mėn., palyginti su rugsėjo mėn., – daugiau nei 5 proc. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos duomenimis, 2013 m. sausio mėn. šilumos kaina toliau mažėja, taigi, šiluma pinga jau ketvirtą mėnesį iš eilės. Tokias tendencijas skatina kritusios kuro, naudojamo šilumai gaminti, kainos, ypač atpigusios gamtinės dujos – pagrindinis šilumos gamybos kuras Lietuvoje. Importuojamų gamtinių dujų kaina nuolat mažėjo nuo rugpjūčio mėn. Lapkričio mėn. ji buvo 8 proc. mažesnė nei liepos mėn. 2013 m. pradžioje įsigalioja keletas administruojamųjų kainų pakeitimų: branginama elektra ir piginamos gamtinės dujos.

Degalų kainų metinis augimas metų pabaigoje gerokai sulėtėjo: rugsėjo mėn. jis sudarė beveik 10 proc., o gruodžio mėn. – tik pusę šio dydžio. Tai susiję su dideliu degalų atpigimu spalio–gruodžio mėn.: palyginti su rugsėjo mėn., gruodžio mėn. degalų kainos sumažėjo 6 proc. Tokios degalų kainų tendencijos sietinos su pasaulio rinkose sumažėjusia naftos kaina ir mažu jos metiniu augimu. Gruodžio mėn. naftos kainos litais metinis pokytis sudarė 1,7 proc., o JAV doleriais – 1,5 proc. Taigi, metų pabaigoje šie rodikliai beveik susilygino, nors ankstesniais 2012 m. mėnesiais kainos JAV doleriais metinis augimas buvo kur kas lėtesnis už kainos litais augimą (rugsėjo mėn. – net 16 proc. p.), nes pastarasis buvo palaikomas sustiprėjusio lito atžvilgiu JAV dolerio kurso.

Administruojamųjų kainų metinis augimas sulėtėjo, nes vis mažiau brango šilumos energija.

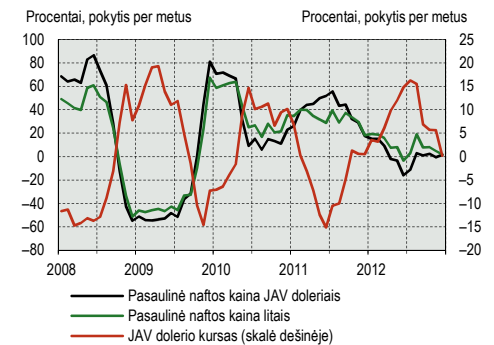
15 pav. Administruojamųjų kainų įtaka metinei infliacijai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Naftos kainos JAV doleriais ir litais metinis augimas metų pabaigoje buvo mažas.

16 pav. Pasaulinės naftos kainos ir dolerio kurso kaita

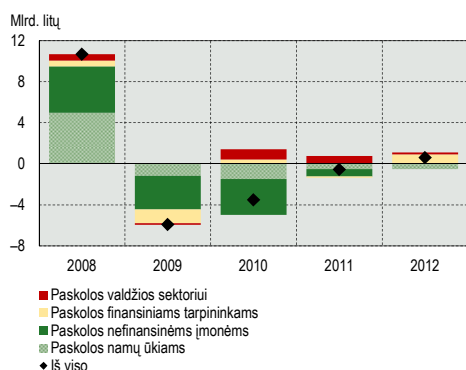

Šaltiniai: „Bloomberg“ ir Lietuvos banko skaičiavimai.

VI. KREDITAS IR INDĒLIAI⁵

2012 m. bankų sektoriaus paskolų portfelis didėjo.

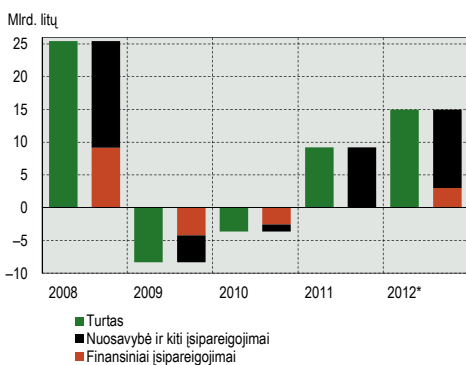
17 pav. Bankų paskolų portfelio kaitos per metus veiksniai.

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Stiprėjant įmonių finansinei būklei, skolintomis lėšomis finansuojama verslo dalis iš lėto didėja.

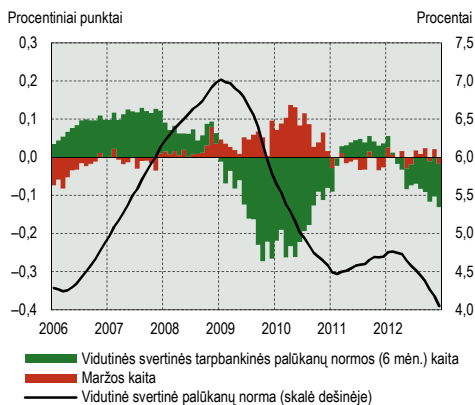
18 pav. Verslo sektoriaus turto finansavimo šaltinių kaita

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai. * I-III ketvirčiai.

2012 m. gruodžio mėn. privatusis sektorius iš bankų skolinosi pigiausiai per visą duomenų rinkimo laikotarpį (nuo 2004 m. spalio mėn.).

19 pav. Naujų paskolų privačiajam sektoriui palūkanų normų kaitos veiksniai (12 mėn. slenkamasis vidurkis)

Šaltiniai: www.euribor-ebf.eu ir Lietuvos banko skaičiavimai.

2012 m. bankų sektoriaus paskolų portfelis rodė dar daugiau atsigavimo ženklų. Pirmuosius mėnesius šiek tiek mažėjęs, kovo–gruodžio mėn. bankų sektoriaus paskolų portfelis atsigavo ir ūgtelėjo 1,1 mlrd. Lt. Stiprėjant bankų skolininkų finansinei būklei, skolinimasis iš bankų tapo patrauklesnis. Paskolų palūkanų normos tebebuvo mažos kaip niekada, o skolinimo sąlygos tapo švelnesnės⁶. Vis dėlto bankų sektoriaus paskolų portfelio augimą iš dalies varžė netikrumas dėl ekonomikos raidos ateityje.

Didžiausių bankų sektoriaus skolininkų – nefinansinių įmonių ir namų ūkių – finansinė padėtis toliau gerėjo. 2012 m. trečiąjį ketvirtį įmonių pardavimo pajamos buvo didžiausios per pastaruosius penkiolika metų, o per metus uždirbtas pelnas – didžiausias nuo ekonomikos nuosmukio pradžios. Didėjant užsakymams produkcijai gaminti ir darbams atlikti (iš esmės – ne Lietuvos rinkoje), nefinansinės įmonės gamybinius pajėgumus naudojo intensyviau nei prieš metus ir vis daugiau investicijų finansavo iš skolintų lėšų (verslo finansinis svertas didėjo). 2012 m. bankų sektoriaus skolinimas nefinansinėms įmonėms tapo svarbiu paskolų portfelio augimo veiksniumi (kartu su skolinimu kitiems finansiniams tarpininkams ir vietos valdžiai). Minėtu laikotarpiu jis padidėjo 0,1 mlrd. Lt, arba 0,3 proc. Sparti nefinansinių įmonių veiklos plėtra lėmė tai, kad tam tikrą ekonominę veiklą plėtojančioms įmonėms ėmė trūkti tinkamos kvalifikacijos darbo jėgos. Tai galėjo lemti jos paklausos išaugimą ir pamažu didėjantį darbo užmokestį. 2012 m. trečiąjį ketvirtį registruotų bedarbių skaičius buvo 5,2 proc. mažesnis negu prieš metus, o vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis minėtu laikotarpiu ūgtelėjo 2,6 proc. Nepaisant to, gyventojai ateitį vertino atsargiai ir mažino (nors ir mažiau negu anksčiau) prisiimtus įsipareigojimus bankų sektoriui (2012 m. bankų sektoriaus paskolų namų ūkiams portfelis sumažėjo 0,5 mlrd. Lt).

Bankų sektoriaus teikiamų naujų paskolų privačiajam sektoriui vidutinės svertinės palūkanų normos tebėra mažos kaip niekada anksčiau. Tam įtaką daro skatinamoji pinigų politika, vykdoma euro zonoje, daugiausia dėl jos išaugęs likvidumas ir mažėjančios tarpbankinės palūkanų normos (tiek litais, tiek eurai, nors pastarosios mažėja sparčiau), nes didžioji dalis naujai suteiktų paskolų palūkanų normų yra fiksuojama trumpesniam negu metų laikotarpiui. Be to, gerėjant skolininkų finansinei padėčiai, skolinimo riziką bankai vertino palankiau ir šiek tiek sumažino skolinimo maržas. Gruodžio mėn. bankų sektoriaus suteiktų naujų paskolų privačiajam sektoriui vidutinės svertinės palūkanų normos sudarė 3,2 proc. ir buvo 1,6 proc. p. mažesnės negu prieš metus.

Kaip visuomet, metų pradžioje sumažėję, vėlesniais laikotarpiais indėliai bankų sektoriuje ėmė didėti. Indėlių sparčiam didėjimui, kurį galėjo paskatinti prastesni ateities lūkesčiai, nedaug įtakos darė itin mažos už juos mokamų palūkanų normos. Bankų kreditavimo veiklai tik pamažu atsigaunant, poreikis pritraukti daugiau veiklos finansavimo šaltinių buvo nedidelis, todėl už indėlius mokamų palūkanų normos pasiekė žemiausią lygį per pastaruosius aštuonerius metus. Gruodžio mėn. už privačiojo sektoriaus naujus indėlius mokamų palūkanų normos sudarė 0,8 proc. ir buvo daugiau negu du kartus mažesnės negu metų pradžioje. Nepaisant to, per 2012 m. indėliai bankuose padidėjo 3,8 mlrd. Lt, arba 9,0 proc. Reikšmingiausią įtaką indėlių augimui darė privatusis sektorius.

⁵ Šioje dalyje naudojami Lietuvos banko Statistikos departamento pateikiami pinigų finansinių institucijų duomenys.

⁶ Lietuvos banko 2012 m. spalio mėn. atlikta komercinių bankų apklausa dėl skolinimo sąlygų.

VII. VALDŽIOS SEKTORIAUS FINANSAI

Keturių ketvirčių valdžios sektoriaus deficito ir BVP santykis 2012 m. trečiąjį ketvirtį buvo ketvirtadaliu mažesnis nei prieš metus ir sudarė 4,2 proc. Institucinių sektorių požiūriu, didžiausios įtakos tam turėjo gerokai ūgtelėjęs valstybės biudžeto perteklius. Penktadaliu per metus padidėjęs socialinės apsaugos fondų deficitas tebebuvo pagrindinė valdžios sektoriaus deficito priežastis. Ekonominio požiūriu, deficitą labiausiai mažino trečius metus iš eilės mažėjantis valdžios sektoriaus išlaidų ir BVP santykis. Jis mažta dėl tebevykdomos išlaidas ribojančios fiskalinės politikos ir spartaus bendro ekonomikos aktyvumo augimo.

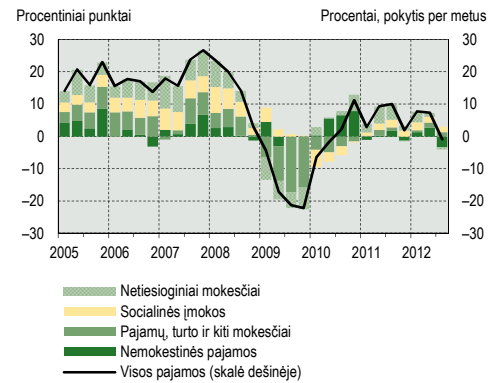
Valdžios sektoriaus pajamos labiausiai sumažėjo ne dėl ekonominių veiksnių. 2012 m. trečiąjį ketvirtį jos buvo 0,9 proc. mažesnės nei prieš metus. Nemokestines pajamas labiausiai sumažino mažesni pervedimai iš ES, o pajamas iš netiesioginių mokesčių – padidėjęs PVM grąžinimas. Valdžios sektoriaus pajamas mažinusių veiksnių įtaką iš dalies nusvėrė dėl didesnio darbo užmokesčio fondo per metus padidėjusios socialinės įmokos ir tiesioginiai mokesčiai. Nors didesnis nei prieš metus vidaus vartojimas trečiąjį ketvirtį sudarė prielaidas didėti netiesioginių mokesčių įplaukoms, tačiau pajamos iš netiesioginių mokesčių per metus sumažėjo, daugiausia dėl padidėjusio PVM grąžinimo ir surinktos mažesnės tabako bei energetinių produktų akcizų sumos. Nacionalinio biudžeto ir socialinės apsaugos fondų spalio–gruodžio mėn. duomenys leidžia tikėtis, kad ketvirtąjį ketvirtį valdžios sektoriaus pajamų metinis padidėjimas bus didesnis, daugiausia dėl gausesnių pajamų iš tiesioginių mokesčių.

Trečiąjį ketvirtį valdžios sektoriaus išlaidos labiausiai per visus 2012 m. (2,7 %) sumažėjo dėl mažesnių viešųjų investicijų ir tarpinio vartojimo. Viešosios investicijos sumažėjo daugiausia dėl to, kad investicijoms buvo skirta mažiau ES ir bendrojo finansavimo lėšų. Mažesnė ES parama, kritusios išlaidos ilgalaikio materialiojo turto remontui ir paslaugoms pirkti trečiąjį ketvirtį sumažino ir tarpinio vartojimo išlaidas. Valdžios sektoriaus išlaidoms sparčiau mažėti neleido dėl senatvės pensijų sugrąžinimo į prieškrizinį lygį ir didesnių nedarbo draudimo išmokų paaugusios socialinės išmokos. Taip pat daugiau nei prieš metus buvo išleista kompensacija dirbantiems ir palūkanoms mokėti. Centrinės valdžios spalio–gruodžio mėn. duomenys leidžia tikėtis, kad ketvirtojo ketvirčio valdžios sektoriaus išlaidų metinis sumažėjimas bus dar didesnis – dėl mažesnių nei prieš metus išlaidų palūkanoms.

Valdžios sektoriaus skola trečiąjį ketvirtį padidėjo beveik 1 mlrd. Lt, tačiau dėl ekonomikos aktyvumo spartaus augimo jos ir keturių ketvirčių BVP sumos santykis didėjo nuosaikiau (iki 40,6 %). Labiausiai skola padidino išleisti ilgo laikotarpio VVP. Kiek mažiau padidėjo paskolų portfelis ir lėšos, gautos išplatintus taupymo laktus. Per ketvirtį labiausiai išaugo centrinės valdžios skola – dėl rugsėjo–spalio mėn. Šveicarijos ir Vokietijos finansų rinkose išplatintų naujų VVP emisijų. Gerokai paaugo ir socialinės apsaugos fondų skola – dėl Vyriausybės suteiktos paskolos. Valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykiui labiau padidėti neleido tik palankus „sniego gniūžtės“ efektas – neigiamas skirtumas tarp numanomos palūkanų normos, mokamos už visą skolą, ir ekonomikos aktyvumo augimo. Sprendžiant iš spalio–gruodžio mėn. duomenų, ketvirtąjį ketvirtį dėl aktyvaus skolinimosi vidaus ir užsienio rinkose valdžios sektoriaus skola turėtų padidėti apie 0,9 mlrd. Lt (0,8 % BVP).

Valdžios sektoriaus pajamos daugiausia sumažėjo ne dėl ekonominių veiksnių. Nemokestines pajamas labiausiai sumažino mažesni pervedimai iš ES, o pajamas iš netiesioginių mokesčių – didesnis PVM grąžinimas.

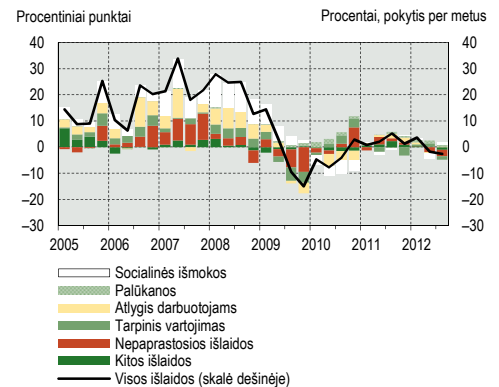
20 pav. Valdžios sektoriaus pajamų kaitos veiksniai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Dėl tebevykdomos ribojančios fiskalinės politikos valdžios sektoriaus išlaidos trečiąjį ketvirtį mažėjo sparčiausiai per 2012 m.

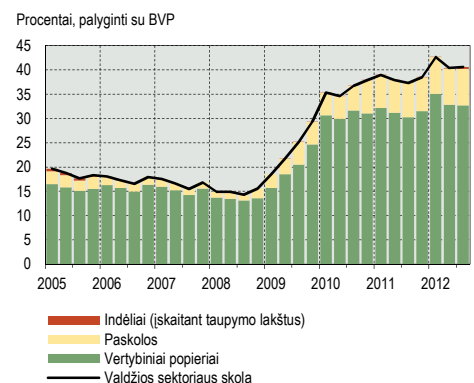
21 pav. Valdžios sektoriaus išlaidų kaitos veiksniai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Dėl „sniego gniūžtės“ efekto ekonomikos aktyvumo spartus augimas stabdė skolos ir BVP santykio didėjimą.

22 pav. Valdžios sektoriaus skola

Šaltiniai: Lietuvos Respublikos finansų ministerija ir Lietuvos banko skaičiavimai.